

# Gravar på Galgebergsgärdet

RAÄ 35-38  
kv Cisternen 6  
Vadstena stad och kommun  
Östergötlands län

Emma Karlsson





# Gravar på Galgebergsgärdet

## Innehåll

Sammanfattning . . . . .	2
Inledning . . . . .	4
Arkeologisk bakgrund . . . . .	5
Topografi och fornlämningsmiljö . . . . .	5
Medeltidens Vadstena . . . . .	6
Tidigare undersökta begravnings- och avrättningsplatser . . . . .	7
Arkeologisk förundersökning . . . . .	8
Syfte och frågeställningar . . . . .	13
Metod . . . . .	13
Genomförande . . . . .	13
Organisation och uppföljning . . . . .	13
Naturvetenskapliga analyser . . . . .	13
Resultat . . . . .	15
Avrättnings- och begravningsplats . . . . .	15
Förhistorisk stensatt grav . . . . .	41
Boplats . . . . .	53
Förmedling . . . . .	55
Sammanfattning och utvärdering . . . . .	56
Kommande arbeten . . . . .	59
Referenser . . . . .	60
Tekniska uppgifter . . . . .	62
Appendix 1. Osteologisk analys, Caroline Arcini . . . . .	63
Appendix 2. Osteologisk analys, Berit Sigvallius . . . . .	69
Appendix 3. Makrofossilanalys, Jens Heimdahl . . . . .	77
Appendix 4. Keramisk analys, Ole Stilborg . . . . .	81
Bilaga 1. Myntbestämning . . . . .	89
Bilaga 2. Vedartsanalys . . . . .	91
Bilaga 3. <sup>14</sup> C-dateringar . . . . .	93
Bilaga 4. Ritningar . . . . .	101
Bilaga 5. Fyndlistor . . . . .	105
Bilaga 6. Tidningsklipp . . . . .	123

*Omslagsbild: Efter träsnitt av Hans Pfeil Bamberg, 1500-talets början.*

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M  
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

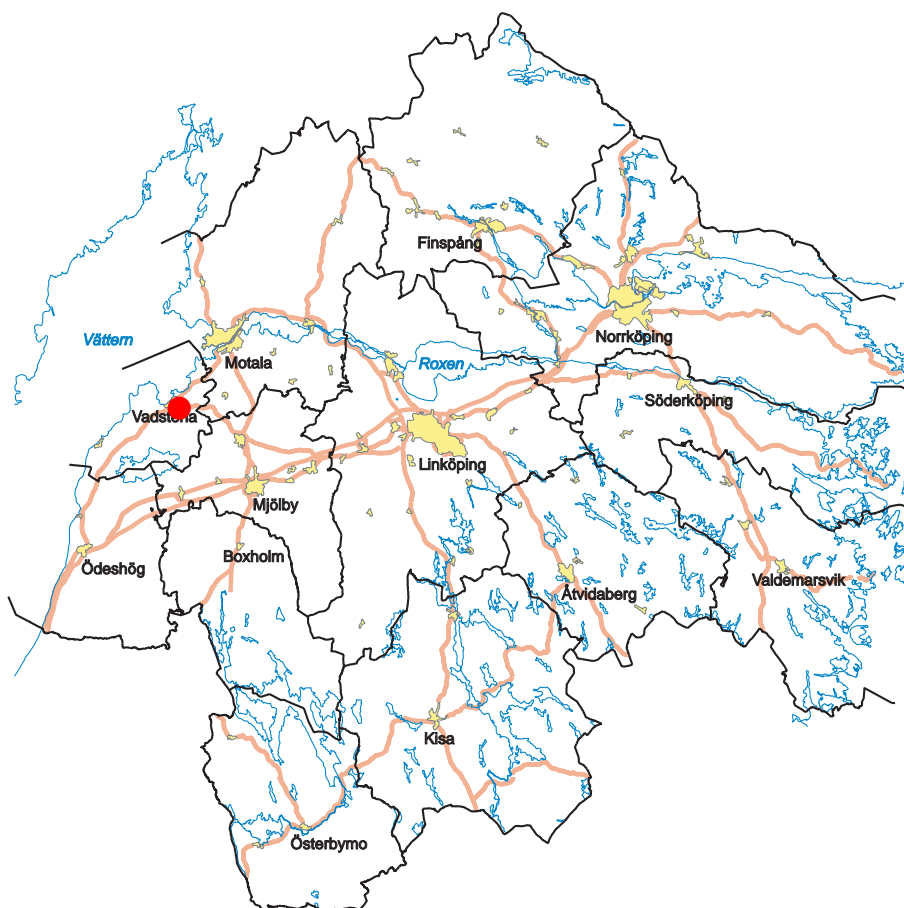
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70  
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

## Sammanfattning

Under sensommaren 2005 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk undersökning inom RAÄ 35-38, Vadstena stad och kommun, Östergötland. Arbetet föranleddes av att skelettdelar efter människa påträffats vid en byggarbetsplats våren 2004. Uppdragsgivare var Länsstyrelsen Östergötland. Undersökningen omfattade lämningarna efter en medeltida avrättnings- och begravningsplats. I området påträffades även en förhistorisk stensatt grav samt boplatslämningar i form av enstaka stolphål.

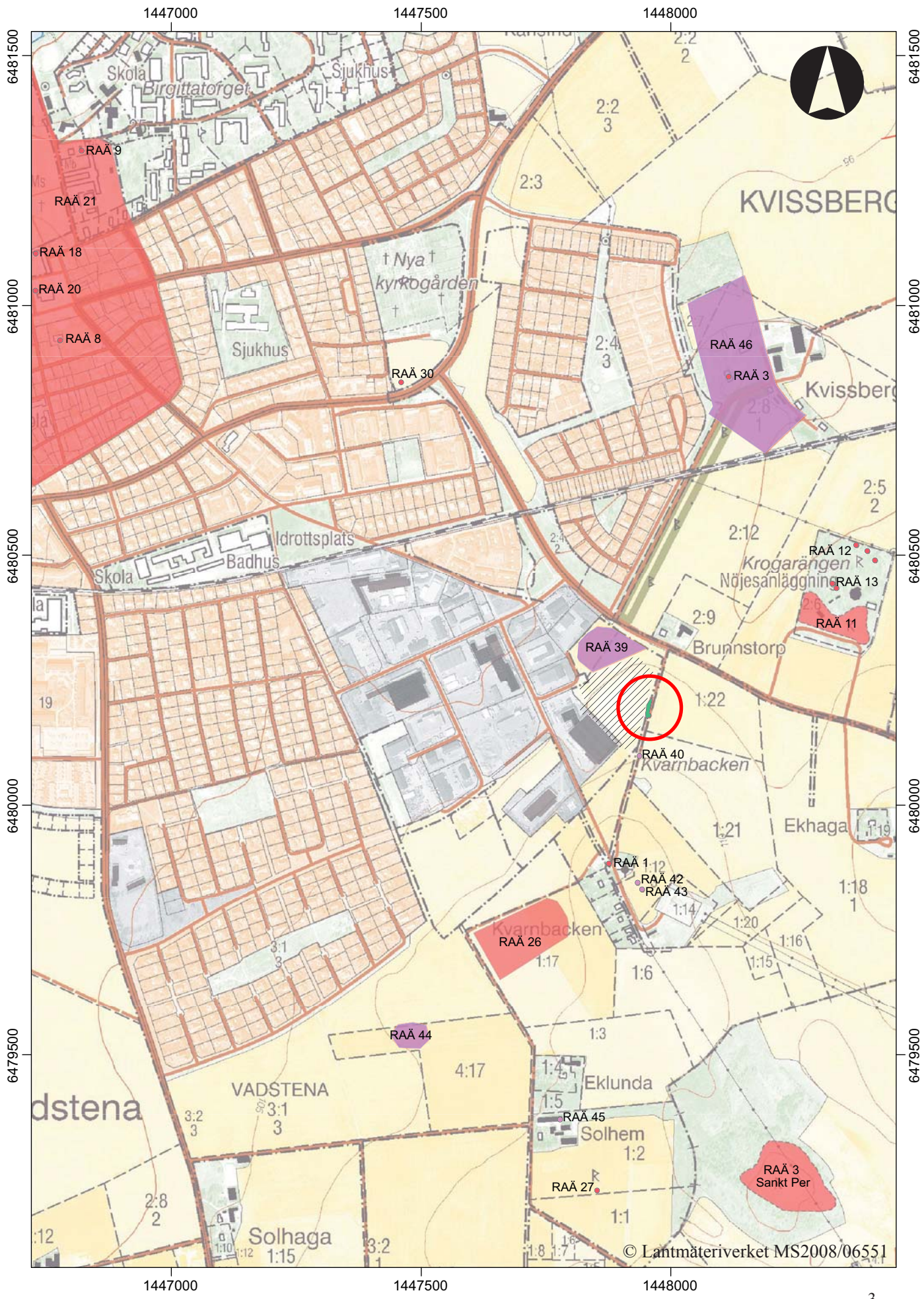
Undersökningen är en av de mest omfattande som hittills gjorts av en avrättnings- och begravningsplats i Sverige. På platsen har minst 25 individer – 24 män och en kvinna – gravlagts under perioden 1400-1650. Den förhistoriska graven innehöll brandlager med ben efter två, eventuellt tre, kremerade individer, en vuxen och ett eller två barn. Brandlagret innehöll även ett stort antal föremål som keramikkräsl, spännbucklor, likarmat spänne, pärlor och mynt. Ett krucifix i horn kan betecknas som ett unikt fynd. Graven dateras till 900-talet.

Emma Karlsson  
antikvarie



Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet (grönt) och kända fornlämningar markerade (rött). Sedan undersökningen genomfördes 2005 har även ett antal nya lämningar registrerats (lila). Det skrafferade området (svart) motsvarar det totala exploateringsområdet på cirka 17 500 m<sup>2</sup>. Skala 1:10 000.









Figur 3. Kvarnbacken våren 2008 - den nya industribyggnaden dominerar vyn när man närmar sig staden från öster. På höjdrönet, till vänster i bild, syns stadens vattentorn. Foto Emma Karlsson, ÖLM.

## Inledning

I maj 2004 påbörjade ABS Pump schaktningsarbeten för en större exploatering på Kvarnbacken i utkanten av Vadstena (Vadstena stad och kommun, Östergötland). Då en arkeolog från Östergötlands länsmuseum, av en händelse, passerade området uppdagades det omfattande schaktningsarbetet. Upptäckten resulterade i att länsstyrelsen kontaktades. Det visade sig att exploatören inte anmält den planerade byggnationen till länsstyrelsen, ett förfarande som innebär att området aldrig blivit föremål för någon arkeologisk utredning. När länsstyrelsens handläggare, Carin Claréus, kort därefter besiktigade platsen kunde hon iakttaga ett stort antal skelettdelar från människa inom delar av den ca 17 500 m<sup>2</sup> stora uppschaktade ytan.

Länsstyrelsen beslutade i detta läge att de påträffade lämningarna skulle efterundersökas och att det skulle ske i två handlingssteg; inledningsvis förundersökning och därefter slutundersökning. Östergötlands länsmuseum tilldelades uppdraget och i juni 2004 påbörjades förundersökningen. Efter avslutad förundersökning kunde det konstateras att de uppschaktade skelettdelarna sannolikt utgjorde lämningar efter

Vadstenas medeltida avrättnings- och begravningsplats. Dessutom påträffades ytterligare lämningar i form av enstaka stolphål vilka tolkades höra till en förhistorisk boplatz.

På grund av en rad oklarheter kring ansvar och finansiering genomfördes slutundersökningen först sensommaren 2005. Förutom avrättnings- och begravningsplatsen och boplatzlämningarna undersöktes då även en förhistorisk stensatt grav. Graven påträffades vid slutundersökningen under en väg inom undersökningsområdet. Under exploateringsarbetet 2004 användes vägen för tung byggtrafik vilket orsakat djupa körspår i vägbanan. Det fanns därmed en uppenbar risk att den stensatta graven skadats varför det beslutades om undersökning.

Riksantikvarieämbetet svarade för undersökningskostnaderna sedan länsstyrelsen beslutat om befrielse från kostnadsansvar enligt 2 kap 14 § enligt lagen om kulturminnen. Arkeolog Göran Gruber, doktorand vid Linköpings universitet, har i sitt avhandlingsarbete granskat beslutsprocessen kring ärendet (Gruber, in print).

## Arkeologisk bakgrund

Trakten söder om Vadstena är en av Östergötlands tre förhistoriska centralbygder. I området finns rikligt med kända fornlämningar, främst gravfält och gravar från järnåldern. Yxor från stenåldern är vanliga ytfynd i åkermarkerna. Bygden är sedan länge hårt uppodlad, vilket lett till att många fornlämningar helt eller delvis förstörts. Många av traktens ortnamn talar för att bebyggelseenheter funnits sedan järnåldern.

## Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet ligger i sydöstra utkanten av Vadstena, ca 1 km sydost om den medeltida stadens gräns. Platsen ligger på en höjd, Kvarnbacken, söder om väg 206 i gränsen mellan industriområde och åkermark. Kvarnbackens krön ligger ca 115 m ö h och är det högsta topografiska läget kring Vadstena. Området utgjordes före exploateringen av åkermark. På krönet av höjdryggen ligger idag stadens vattentorn. Enligt den häradsekonomiska kartan låg här under 1800-talets andra hälft en väderkvarn (RAK J112-44-5). Namnet Kvarnbacken förekommer inte i de skriftliga källorna förrän under tidigt 1900-tal (SOFI). Kvarnen tillhörde ursprungligen Quisbergs egendom men såldes i början av 1920-talet varefter den revs (ÖC 21/8 -70). Väg 206 går mellan Vadstena och Skänninge och har i stort samma sträckning som under medeltiden. På Kvarnbacken har, enligt fornminnesregistret, tidigare legat en galgbacke. Någon mer detaljerad anvisning om var denna plats legat eller var uppgifterna hämtats från anges dock inte i registret.



*Figur 4. Senare samma dag som länsstyrelsens handläggare upptäckte skelettdelarna utförde arkeologer från Östergötlands länsmuseum en besiktning av platsen. Markberedningen för den nya byggnaden var i stort sett klar och backslutningens naturliga topografi var kraftigt förändrad. Förutom att matjordslagret till stora delar var bortschaktat upptogs ytan dessutom av ett flera meter djupt schakt. I förgrunden ses det staket som avgränsade schaktet (se även figur 9). Skelettdelar låg utspridda på den skadade markytan längs med åkervägen. Djupa fåror i marken avslöjade att en tandad grävskopa använts. Inom den fyra meter breda markremsan fanns ett stort antal skelettfragment, många med färska brottytor. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*



Ett flertal fornlämningar finns registrerade i närområdet. Cirka 300 m söder om det aktuella exploateringsområdet, på krönet av Kvarnbacken, finns en höglignande lämning (RAÄ 1), en osäker stensättning (RAÄ 42) och en osäker hög (RAÄ 43).

Den medeltida byn Vännestad (RAÄ 26) har, enligt skriftliga källor, legat cirka 430 m sydväst om undersökningsområdet. Byn omnämns första gången år 1419. Efter att byn bränts ner av danskar 1567 donerades byns ägor till staden. Idag utgörs platsen av åkermark. Ytterligare 170 m åt sydväst finns en eventuell boplatz registrerad (RAÄ 44). Inom ett 80x50 m stort område har sotiga och skärviga stenansamlingar påträffats.

Cirka 400 m nordost om det aktuella undersökningsområdet finns ett flertal gravar. De utgörs av ett gravfält med 19 runda stensättningar (RAÄ 11) samt två gravgrupper om tre runda stensättningar (RAÄ 12) respektive två stensättningsliknande lämningar (RAÄ 13). Utifrån gravtyperna kan gravarna generellt dateras till äldre järnålder. Samtliga gravar ligger inom Krogarängen, det område som idag utgör Folkets park. Vid studier av 1705 års karta framgår det tydligt att hagmarken Krogarängen då var betydligt större än idag. På Häradsekonomiska kartan, upprättad 1866-77, är däremot området med hagmarken något mindre. Gravfältet har sannolikt minskat i storlek i samband med att hagmark röjts och blivit åkermark (Karlsson 2005a).

År 1948 och 1949 undersöktes sju stensättningar på gravfältet. Förutom brandlager med brända ben påträffades ett fåtal fynd. Dessa bestod av hartstättning, keramik, ett nötskal samt rostklumpar vilka tolkades som förstörda järnföremål (Lindahl 1949a och b). Kol från en av gravarna har daterats med <sup>14</sup>C-analys till 820-540 f Kr, det vill säga övergången mellan yngre bronsålder och äldre järnålder (Karlsson 2005a).

### Medeltidens Vadstena

Undersökningsplatsen ligger som tidigare nämnts dryga kilometern utanför den medeltida stadsgränsen. Vadstena fick stadsprivilegier år 1400 och är därmed den yngsta av Östergötlands sex medeltida städer. Vid denna tidpunkt var dock orten i praktiken redan en stad. En stadsliknande bebyggelse hade från 1370-talet vuxit fram kring det nybildade klostret. Klostret började byggas under slutet av 1360-talet och invigdes år 1384 (Fritz 2000b:72-84).

*Figur 5. På en takbjälke uppe på slottsvinden i Vadstena har någon tecknat en galge och ett steglingshjul. Under galgen står skrivet "Hans Schemcre Anno 1634". Foto Per Rydberg.*





Orten Vadstena omtalas i de skriftliga källorna första gången år 1268. Där fanns då ett betydande kungligt gårdskomplex med en palatsbyggnad. Gården donerades av kung Magnus och drottning Blanka år 1346 för byggandet av klostret (Fritz 2000a:59ff). Palatset och området kring det undersöktes på 1950- och 1960-talen. Vid undersökningarna påträffades lämningar som tyder på att det funnits äldre träbebyggelse på platsen. Bland fynden fanns ett engelskt mynt daterat till 978-1016 e Kr (Stibéus 2000:45ff).

Ett hundratal meter söder om kungsgården låg sockenkyrkan S:t Per. Kring år 1830 revs den senmedeltida gotiska kyrkan men dess torn fick stå kvar. Idag ingår det i byggnaden Rödornet (Hasselmo 1982:13). Rester efter en äldre romansk stenkyrka har dokumenterats vid flera arkeologiska undersökningar. År 2006 påträffades här också en runristad gravhäll vilket kan tyda på att det funnits en kyrka på platsen redan på 1000-talet, sannolikt en föregångare till den romanska stenkyrkan (Lundberg i manus).

Vadstenas centrala placering i en bördig jordbruksbygd gjorde staden till en viktig knutpunkt för handeln under senmedeltid. Den starka kopplingen till klostret innebar att staden även fungerade som ett betydelsefullt andligt centrum. Efter reformationen 1527 minskade klostrets betydelse och det skedde en tillbakagång för staden. År 1544 beslutade riksdagen i Västerås att en av de nya riksborgarna skulle uppföras i Vadstena. På 1570- och 80-talet fick staden ett kortvarigt uppsving då Johan III lät göra stora ombyggnationer av slottet (Fritz 2000c:202).

### Tidigare undersökta begravnings- och avrättningsplatser

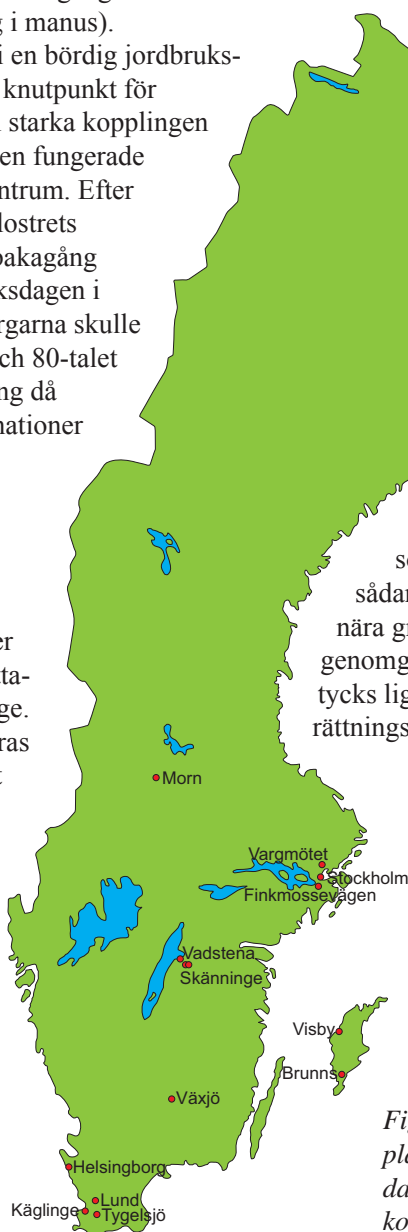
Endast ett fåtal avrättningsplatser och begravningsplatser för avrättade har hittills undersökts i Sverige. Kunskapen om platserna och deras läge i landskapet har i allmänhet fallit i glömska. Merparten av de avrättades gravar upptäckts därför av rena tillfälligheter i samband med olika markarbeten som vägbyggen, ledningsdragningar och grustäkter. De arkeologiska undersökningarnas omfattning och karaktär är av detta skäl också mycket varierande.

I steg 2-publikationen, *Döden som straff - glömda gravar på galgbacken* (2008), studeras fjorton arkeologiskt undersökta begravningsplatser för avrättade. De undersökta platserna finns i södra och mellersta Sverige inom landskapen Skåne, Småland, Gotland, Östergötland, Södermanland, Uppland och Dalarna. De äldsta lämningarna är från 1100-talet och de yngsta är från 1700-talet. Nedan presenteras några av dessa undersökningar kortfattat.

I Skänninge, Östergötland, har tre skelett påträffats inom en fastighet nordost om Vårfrukyrkan. Två av individerna hade halshuggits medan den tredje individens skelett saknade spår efter avrättning (Svensson & Syse 1980, Vretemark 1983). I Helsingborg, Skåne, framkom nio skelett i samband med dräneringsarbeten. De låg liksom skelettfynden i Skänninge strax utanför en av stadens medeltida kyrkogårdar. Minst sex av skeletten bär spår efter hugg mot huvud och hals vilket tyder på att de avrättats (Löfgren 1985,

1993). I Dalarna har en avrättningsplats vid Morn, Stora Skedvi socken, undersökts. Lämningarna, som daterats till 1600- och 1700-talet, bestod av brandlager med brända ben. De avrättades kroppar har sannolikt bränts på bål (Sundelin 1989).

Galgplatser förlades ofta till utmarker, nära gränser till en eller flera socknar. Eftersom galgen skulle avskräcka människor från att begå brott placerades den även ofta på väl synliga ställen, på höjder intill större landsvägar där många människor passerade. Flertalet av de fjorton undersökta begravningsplatserna ligger just på sådana typiska lägen i landskapet, det vill säga nära gränser, på höjdlägen och invid vägar. En genomgång av dem visar att majoriteten av dem tycks ligga på, eller i nära anslutning till, en avrättningsplats.



Figur 6. Fjorton undersökta begravningsplatser för avrättade ingår i artikeln "Glömda gravar på galgbacken" (Karlsson 2008) i kommande steg 2-publikation.



### Arkeologisk förundersökning

Två månader efter upptäckten av skelettdelarna på Kvarnbacken utfördes en förundersökning i syfte att fastställa lämningarnas karaktär, ålder och omfattning. På grund av tidsbrist och ärendets akuta art skrevs vid tillfället ingen separat rapport. En utförlig beskrivning av förundersökningen presenterades istället i slutundersökningens undersökningsplan (Karlsson 2004). En sammanfattning av förundersökningsresultaten följer nedan.

Förundersökningen utfördes inom ett cirka 240 m<sup>2</sup> stort område i den nedre delen av sluttningen. I öster avgränsades området av en åkerväg. Åkervägen utgår från den övre delen av sluttningen i söder och fortsätter vidare norrut i riktning mot väg 206 mellan Vadstena och Skänninge. I väster, söder och norr gränsade undersökningsområdet mot arbetsområdet för den nya industribyggnaden.

Inom undersökningsområdet fanns omfattande skador efter den nyligen utförda schaktningen. Förutom att matjordslagret delvis schaktats bort och fått djupa fåror efter en tandad grävskopa fanns breda och djupa körspår efter grävmaskinernas drivband. Därtill hade två stora jordhögar dumpats i området. Samtidigt med förundersökningen pågick arbetet med den nya industribyggnaden direkt intill undersökningsområdet.

Fornlämningsområdet avgränsades till ett 40 x 6 m stort område, men då det totala exploateringsområdet till största del var djupschaktat var det omöjligt att avgöra fornlämningens ursprungliga omfattning såväl i norr, söder som väster. I öster, på andra sidan och under åkervägen, kan ytterligare gravar finnas.

Inom undersökningsområdet fanns ett 17 x 4 m stort område med ett stort antal skelettfragment i markytan. Många av dem hade skarpa, färskas brottytor. Undersökningen koncentrerades till detta område. För att lättare kunna avgränsa lämningarna mot om-

givningen banades matjord och jordhögar bort i norr, söder och väster.

All grävning vid förundersökningen skedde för hand. Samtliga ytfunna skelettfragment tillvaratogs. Det kunde konstateras att de skador som uppstått vid exploateringen främst drabbat lämningar i de översta jordlagren. Djupare grävda gravar hade däremot klarat sig förhållandevis väl. Stratigrafin visade att dessa gravar var anlagda vid olika tidpunkter. Av en preliminär osteologisk bedömning framgick att merparten av benmaterialet härrörde från unga män. En tand daterades med hjälp av <sup>14</sup>C-analys till 1406-1450 e Kr (Ua-22990 1 sigma).

I samband med förundersökningen genomfördes även kart- och arkivstudier. Materialet utgjordes av historiska kartor från Lantmäteriets digitala arkiv (Lantmäterimyndigheternas arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv och Rikets allmänna kartverks arkiv) samt handlingar från Östergötlands läns museums topografiska arkiv, Riksantikvarieämbetets fornminnesregister och arkeologiska rapporter

Resultaten från förundersökningen tyder på att de påträffade skeletten var lämningar efter avrättade personer som gravlagts på eller i närheten av Vadstenas medeltida avrättningsplats. Såväl platsens topografi som det historiska kartmaterialet styrker att det rör sig om det förstnämnda alternativet, det vill säga att det är platsen för den medeltida avrättningsplatsen. Det topografiskt öppna läget på höjden har sannolikt setts som fördelaktigt med tanke på exponeringen mot landsvägen, ca 100 m norr om platsen.

På de historiska kartorna utmärker sig undersökningsplatsen på flera sätt (figur 11). På en geometrisk avmätning från år 1705 består området av en bred remsa med obrukad mark som omgärdas av åker (LMS D121-1:3). Gärdet strax intill benämns Galgebergsgärdet. På Häradsekonomiska kartan, upprättad





1868-77, brukas området som åker. Platsen där skeletten påträffats utgörs av en mindre yta betesmark (RAK J112-44-5). Den smala markkremsan förefaller under lång tid medvetet ha lämnats obrukad. En förklaring kan vara att människorna i trakten känt till platsens historia och att man därför inte velat bruka området som åker. På båda kartorna återfinns den åkerväg som går i nord-sydlig riktning mellan höjdrönet i söder och Skänningevägen i norr.

*Figur 7. Byggnationen av industribyggnaden fortgick efter det att skelettdelarna upptäcktes. Av det 17 500 m<sup>2</sup> stora exploateringsområdet kunde endast 240 m<sup>2</sup> förundersökas. Resterande ytor var redan djupschaktade när skelettdelarna upptäcktes. De lämningar som kan ha funnits här var då redan förstörda av grävskoporna. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*



*Figur 8. Centralt i förundersökningsområdet påträffades ett stort antal skelettdelar. För att avgränsa lämningarna schaktades matjord och jordhögar bort inom en cirka 60 m lång sträcka. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*





Figur 9. (Ovan) Vid förundersökningen togs höjdmått på den intilliggande grusvägen. Med hjälp av höjderna uppskattades den ursprungliga marknivån. I bakgrunden syns det stor och flera meter djupa schakt som grävts för en bassäng där företagets pumpar så småningom ska testköras. (Nedan) Efter att matjord och ytligt liggande skelettdelar varsamt tagits bort framträdde ett par skelett i orörda lägen. Skeletten var skadade av de nyligen utförda schaktningsarbetena och av ett äldre dräneringsdike. Foto Emma Karlsson, ÖLM.





Figur 10. (Ovan) Byggnationen av industribyggnaden pågick alldeles intill fornlämningsområdet. Det innebar att tunga maskiner passerade mycket nära avspärrningen. Efter förundersökningen täcktes de ytligt liggande skelettdelarna med presenningar och jord varefter ytorna spärrades av med rödvita plastband. (Nedan) På grund av oklarheter kring ansvar och finansiering kom lämningarna inte att undersökas förrän 2005. För att skydda skeletten från att frostsprängas under vintern täcktes hela undersökningsområdet med fiberduk och jordmassor. Ytorna med skelettdelar markerades med träkäppar. Foto Emma Karlsson, ÖLM.





Figur 11. (Ovan) År 1705 upprättades en karta över Vadstenas stadsjordar där lantmätaren noggrant angivit områdets namn: Galgebergsgärdet. Undersökningsområdet (rött) sammanfaller med en remsa obrukad mark omgärdad av åkermark. (Nedan) På den Häradsekonomiska kartan, upprättad drygt 150 år senare, sammanfaller undersökningsområdet med en mindre yta betesmark.

## Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet med undersökningen var att försöka få en helhetsbild av gravmiljön på Kvarnbacken utifrån två övergripande tolkningsperspektiv: platsen och individen. Till undersökningen av den medeltida gravplatsen kopplades följande frågeställningar:

- Vilken rumslig utbredning har lämningarna?
- Under vilken tidsperiod har platsen fungerat som gravplats?
- Vilka typer av lämningar finns på platsen förutom de påträffade gravarna? Finns exempelvis spår efter en galge?
- Hur ser gravskicket ut?
- Hur många individer har gravlagts i området?
- Hur ser köns- och åldersfördelningen ut?
- Uppvisar skeletten spår efter sjukdomar och/eller fysiska skador?
- Vilka avrättningsmetoder kan fastställas?

Till den stensatta graven formulerades därutöver särskilda frågeställningar:

- Vilken datering har graven?
- Hur är graven konstruerad? Finns det olika faser?
- Hur många individer har gravlagts i den?
- Går det att fastställa individens/individernas kön och ålder?
- Vilka typer av gravgåvor finns?

## Metod

Som tidigare nämnts har endast ett fåtal avrättningsplatser och begravningsplatser för avrättade undersökts i Sverige. Tillgången på relevant referensmaterial är därför inte så stor. Gravarna undersöktes därför med samma dokumentationsmetoder som används vid kyrkogårdsundersökningar. Det vill säga att nedgrävning, fyllning och skelett dokumenterades som ett stratigrafiskt händelseförlopp. Efter avslutat fältarbete kunde det konstateras att metoden inte är optimal för undersökning av denna särskilda fornlämningskategori. Förslag på metod inför kommande undersökningar av avrättnings- och begravningsplatser diskuteras i kapitlet *Utvärdering*.

## Genomförande

På grund av undersökningens oklara finansiering undersöktes lämningarna först sensommaren 2005, det vill säga drygt ett år efter att de upptäcktes. För att skydda de ytligt liggande gravarna över vintern, täcktes ytan med fiberduk och jordmassor. Slutundersökningen år 2005 inleddes med att schakta bort de påförda jordmassorna. Vid förundersökningen hade noterats att delar av skeletten låg i den slänt som fanns mellan åkervägen och den då avbanade ytan. I slutundersökningens inledningsskede schaktades slänten bort för att klarlägga gravarnas utbredning i plan.

Lämningarna dokumenterades i plan efter lokalt upprättat koordinatnät (se bilaga 4). Detta mättes in i slutet av undersökningen av extern konsult (Azimut AB Mät- & Beräkningskonsult). Ritningarna rektifierades sedan till RT90 och lämningarna digitaliserades i ArcView. Höjder mättes in i höjd över Vättern (88,5 m ö h). Eftersom den ursprungliga marknivån var bortschaktad uppskattades gravarnas djup utifrån marknivån intill grusvägen. Vägen vägdes av med fem meters intervall.

Skeletten dokumenterades med planritning (skala 1:20), blankettformulär och fotografi. Längdmått togs på samtliga lämpliga rörben. Måtten togs i många fall före upptagandet eftersom risken var stor att benen skulle gå sönder. De uppsamlades i separata påsar vilka märktes med benslag och sida. Rygggraden togs upp i tre till fyra delar och paketerades så att de skulle hålla ihop. Stor vikt lades även vid att få upp de ben som återdeponerats i gravarnas fyllning i så helt skick som möjligt.

Den förhistoriska graven och dess fynd dokumenterades i plan (skala 1:20) och fotograferades. Brandlagret grävdes i meterrutor med skårslev och sällades inledningsvis i fält. När det uppdagades att lagret innehöll många små föremål beslöts att lagret istället skulle vattensällas i en så kallad våtskikt (0,125-0,4 mm). Eftersom benmaterialet innehöll fragment av dekorerade föremål av horn och ben, har materialet genomgått en särskild okulär genomgång.

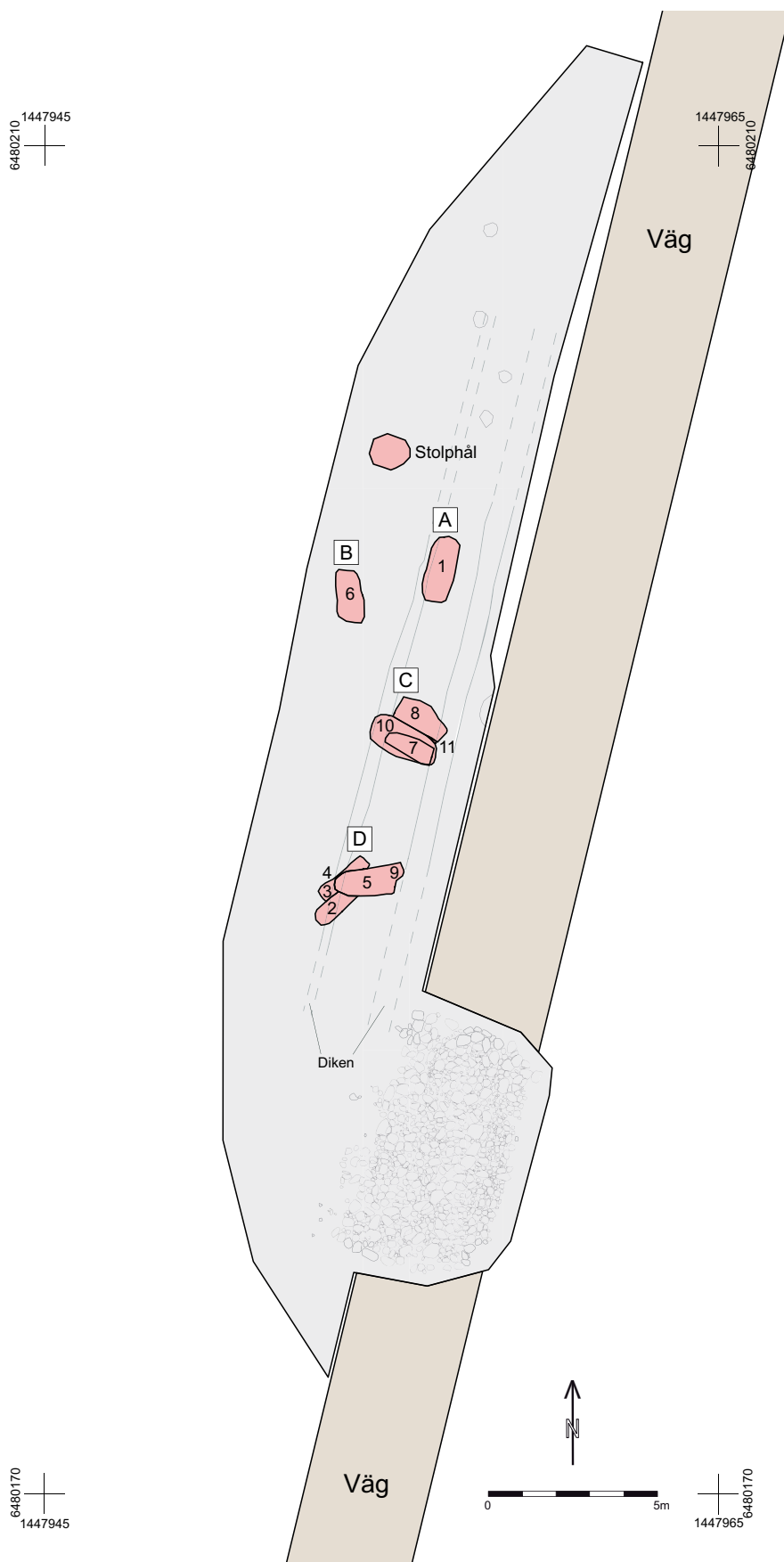
## Organisation och uppföljning

Emma Karlsson ansvarade för undersökningens genomförande samt för sammanställning av rapporten. Petter Nyberg, arkeolog och osteolog ansvarade för den osteologiska dokumentationen i fält. Under fältarbetet hölls, bland annat med tanke på oklarheter kring finansieringen, uppföljningsmöten med biträdande länsantikvarie Carin Claréus från länsstyrelsens Kulturmiljöenhet. Dessutom lämnades två skriftliga redogörelser till länsstyrelsen angående den förhistoriska stensatta graven.

## Naturvetenskapliga analyser

Osteologiska bedömningar utfördes av Caroline Arcini och Berit Sigvallius, Riksantikvarieämbetet UV Syd respektive UV Mitt, makrofossilanalys utfördes av Jens Heimdahl och vedartsanalys av Ulf Strucke Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Keramiken analyserades av Ole Stilborg vid Keramiska forskningslaboratoriet (KFL), vid Lunds universitet. För den dendrokronologiska analysen stod Hans Lindersson, Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi vid Lunds Universitet. Ångströmlaboratoriet i Uppsala och Kvartärgeologiska avdelningen vid Lunds universitet utförde <sup>14</sup>C-analyser.

Majoriteten av fynden har konserverats vid Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-tekniska avdelningen. Mynten har konserverats av Kungliga Myntkabinettet och därefter bedömts av Gert Rispling därstädes.



Figur 12. Planöversikt över undersökningsområdet med de lämningar som påträffades intill och under åkervägen. De fyra gravkomplexen är markerade A-D, siffrorna markerar enskilda gravar. Skala 1:200.



## Resultat

### Avrättnings- och begravningsplats

Totalt rörde det sig om elva gravgropar med 14 skelett *in situ*. Gravarna var fördelade på fyra grupper (A-D). Gravarna uppvisade olika bevarandegrad - flera hade förstörts av schaktningsarbetena, medan andra skadats vid anläggandet av yngre gravar. Förutom skelett i ursprungligt läge (*in situ*) påträffades även skelettdelar i groparnas fyllning, vilket tyder på att ben från äldre gravar återdeponerats. I kommande beskrivningar kommer de att benämnas Övriga ben.

Den osteologiska analysen visar att skelettmaterialet härrör från sammanlagt 25 individer; 24 män och 1 kvinna. Analysen har således nästan fördubblat antalet gravlagda i området. Majoriteten av de gravlagda var unga individer; en i övre tonåren 18-20 år, sex mellan 20-30 år, fyra mellan 30-40 år, fyra över 40 år och tio som endast kunnat bedömas till vuxen. Kroppslängden har kunnat beräknas hos 14 av de 24 männen och den varierade från 165 cm till 180 cm

med ett medelvärde på 174 cm. Kvinnans kroppslängd har beräknats till 156 cm. Resultaten av den osteologiska analysen presenteras i kommande kapitel (se även Arcini appendix 1).

Att en stor andel av skelettmaterialet saknar ursprunglig gravkontext kan förklaras med att samma gravgrop använts flera gånger. Ett eller flera äldre skelett har grävts sönder då nya kroppar begravts och de äldre skelettdelarna har i och med detta hamnat i gravens jordfyllning. En annan förklaring kan vara att skelettdelarna härrör från grunda gravar som förstörts i samband med sentida åkerbruk och/eller schaktningsarbetena.

Inom ytan fanns även sentida störningar i form av ett täckdike och ett dike, båda löpte i nord-sydlig riktning. Täckdiket var ca 0,4 m brett och i dess botten låg tegelrör som kunde dateras till 1940-50-talet. Det hade delvis stört grav 2, 4 och 7. Diket var 0,55 m brett och fyllningen innehöll fynd som kritpipsfragment, hästskosömm och sågblad. Diket hade grävts genom grav 7.



Figur 13. Den arkeologiska undersökningen pågick inom den smala markremsan närmast åkervägen samtidigt som industrilokalen byggdes. I bakgrunden syns vattentornet på backens krön. Foto (mot söder) Emma Karlsson, ÖLM.

## Gravkomplex A

Gravkomplex A bestod av en 2,0 x 0,9 m stor och 0,8 m djup nedgrävning. I dess botten låg två skelett *in situ* (grav 1). Gropen var igenfylld med mörk lerblandad jord och rikligt med sten. I fyllningen påträffades även enstaka skelettdelar efter människa.

Den osteologiska analysen visar att minst tre män, två unga och en äldre, finns i gravkomplex A. Minst två av dem har avrättats genom halshuggning.

### In situ grav 1

De två individerna låg bredvid varandra och bedöms vara gravlagda samtidigt. Individ 1 bestod av ett i stort sett komplett skelett. Kraniet saknades dock. Det finns inga tecken på att kraniet skulle ha förstörts i samband med någon sekundär nedgrävning utan det tycks snarare som om huvudet efter avrättningen aldrig gravlades tillsammans med kroppen. Individ 2 bestod av ett komplett skelett. Kraniet till individ 2 var placerat mellan de nedre extremitetsbenen.

Osteologiskt bedöms båda individerna ha varit män mellan 20 och 30 år. Då individ 1 saknar kranium kan avrättningsmetod inte fastställas. Att kraniet saknas kan tyda på att individen avrättats genom halshuggning. Huvudet kan vid hängning slitas av även om det är mycket ovanligt (muntligen Arcini 2007). Individ 2 har avrättats genom halshuggning. I kraniet påträffades en 20 cm lång järnkrok vilket kan tolkas som att huvudet hängts upp efter avrättningen (figur 16-17).

### Övriga ben

I gravfyllningen till grav 1 påträffades därutöver knappt 2 kg människoben. I materialet fanns tänder tillhörande två individer; en yngre och en äldre individ. Den yngre individen kan vara individ 1 vars skelett ju saknade kranium.

Bland benen fanns även fragment av en halskota som uppvisade spår efter halshuggning.

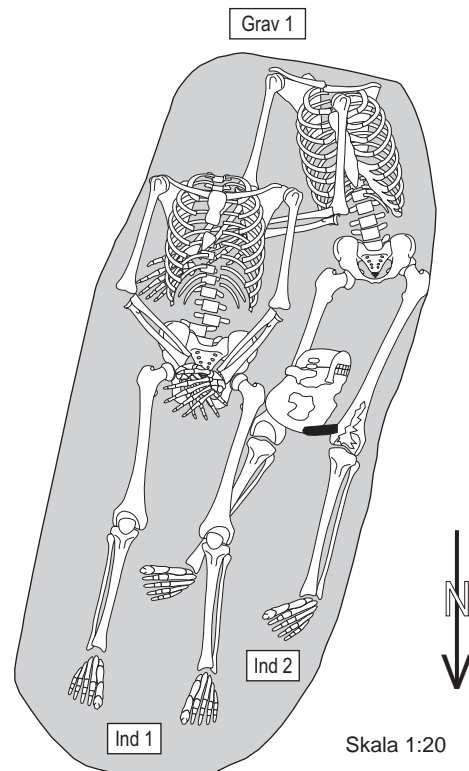


Figur 14. (Vänster) Grav 1 framträdde som en rektangulär nedgrävning fylld med mörk lerblandad jord samt rikligt med sten. (Höger) För att visualisera den stora mängden sten lades stenarna, efter det att skeletten avlägsnats, tillbaka i graven. Foto Emma Karlsson och Ann-Charlott Feldt, ÖLM.



### Grav 1

Gravkomplex	A	
Riktning	NNÖ-SSV	
Fyllning	Mörk lerblandad sand. Rikligt med sten, 0,1-0,2 m i diameter, samt flera större, 0,35x0,60 m i diameter. Enstaka människoben. I den övre delen av fyllningen påträffades rester efter en trädgren.	
Storlek	2,0 x 0,9 m	
Djup	Ca 0,8 m	
Individ	1	2
Skelett	Hals-fot, kranium saknas	Hals-fot + kranium mellan benen
Kön	Man	Man
Ålder	25-30 år	20-30 år
Längd	169 cm	180 cm
Övrigt	-	Spår efter flera hugg
Avrättningssätt	-	Halshuggning
Fynd	-	Järnkrok
Analyser	<sup>14</sup> C (Ua-32218), vedart	-



Figur 15. Grav 1 innehöll två skelett i orörda lägen. Foto Emma Karlsson, ÖLM.



Figur 16. När kraniet i grav 1 skulle lyftas upp gjordes ett makabert fynd. I huvudet fanns en 20 cm lång järnkrok. Foto Emma Karlsson, ÖLM.



Figur 17. Järnkroken efter konservering. Foto Johan Levin, ÖLM.

### Gravkomplex B

Gravkomplex B bestod av en grav *in situ* (grav 6) samt ett antal skelettdelar utan känd kontext. Skelettdelarna, som var mycket dåligt bevarade, påträffades inom ett 1,6 x 0,7 m stort område under en jordhög. På grund av den dåliga bevaringsgraden bedömde läns museets osteolog Petter Nyberg benen *in situ* för att få klarhet i om benen låg anatomiskt korrekt eller inte.

#### In situ grav 6

Eftersom graven var mycket förstörd av schaktningsarbetet kunde de ursprungliga nedgrävningskanterna inte urskiljas. Skelettdelarna i graven omfattade fragment av skenben, vadben, lårben och höftben från en vuxen man.

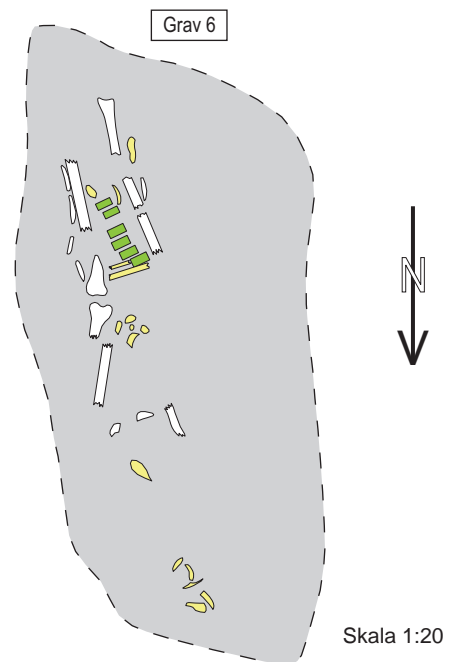
#### Övriga ben

I gravkomplexet fanns därutöver knappt 0,5 kg, mycket fragmentariskt bevarade, skelettdelar. På grund av deras dåliga bevaringsstatus var det inte möjligt att fastställa huruvida de hör till individen i grav 6 eller till en annan individ. Mellan skenbenen fanns bland annat flera ryggkotor, vilka inbördes låg anatomiskt korrekt.



### GRAV 6

Gravkomplex	B
Riktning	N-S
Fyllning	Mörk lerblandad sand.
Skelett	Bäcken-underben
Storlek	-
Djup	0,6 m
Individ	
Kön	Man
Ålder	Vuxen
Längd	-
Övrigt	-
Avrättningsätt	-
Fynd	-
Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32224)



Figur 18. Grav 6 innehöll ett skelett i orört läge. Det var mycket skadat av schaktningsarbetena. Dessutom fanns benfragment som rubbats ur läge (gulmarkerade) vilka ej med säkerhet kunde kopplas till individen. Bland benen fanns flera ryggkotor som inbördes låg anatomisk korrekt (grönmarkerade). Foto Petter Nyberg, ÖLM.

## Gravkomplex C

Gravkomplex C bestod av en 2,0 x 1,8 m stor oregelbunden grop. Gropen innehöll fyra olika nedgrävningsskeden. Nedgrävningarna var 0,55-1,00 m djupa och fyllda med mörk lerblandad sand som innehöll rikligt med skelettdelar från människa. Totalt påträffades fem skelett *in situ* (grav 7, 8, 10, 11). Av dessa var tre skelett kompletta (grav 8, 10), ett skadat (grav 7) och ett mycket fragmentariskt bevarat (grav 11).

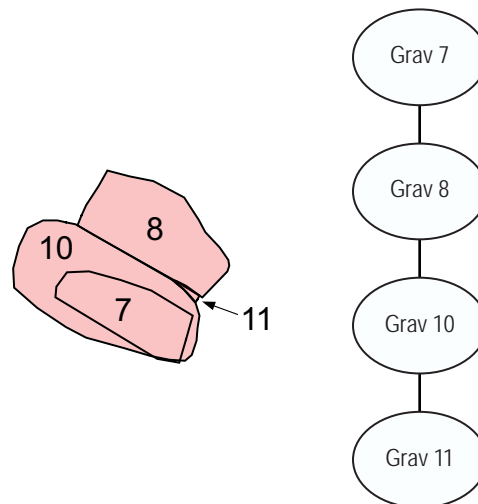
Den osteologiska analysen visar att sammanlagt elva individer, tio män och en kvinna finns i gravkomplex C. Sex av dem uppvisar spår på skelettet efter halshuggning.

### Stratigrafi

Grav 11 är gravkomplexets äldsta grav och har grävts sönder av både grav 8 och 10. Grav 7 överlagrar grav 10 och är således yngre. Den stratigrafiska tolkningen mellan grav 8 och 10 försvårades av att den norra nedgrävningsskanten till grav 10 var otydlig. I botten av grav 10 påträffades ett armbågsben som delvis låg under individ 1 i grav 8. Stratigrafien visar att grav 10 sannolikt är äldre än grav 8. Det stratigrafiska tidsförloppet i gravkomplexet kan således beskrivas enligt följande: Först anlagd är grav 11 följt av grav 10 och grav 8. Sist anlagd är grav 7.

### In situ grav 7

Skelettet i grav 7 låg i en relativt ytlig grav. Den grunda graven var fylld med matjord och sten, några nedgrävningsskanten kunde inte urskiljas. Skelettet hade skadats något av två sentida diken. Kraniet var placerat på höger underarm. Den gravlagda bedöms vara en ung man som avrättats genom halshuggning.



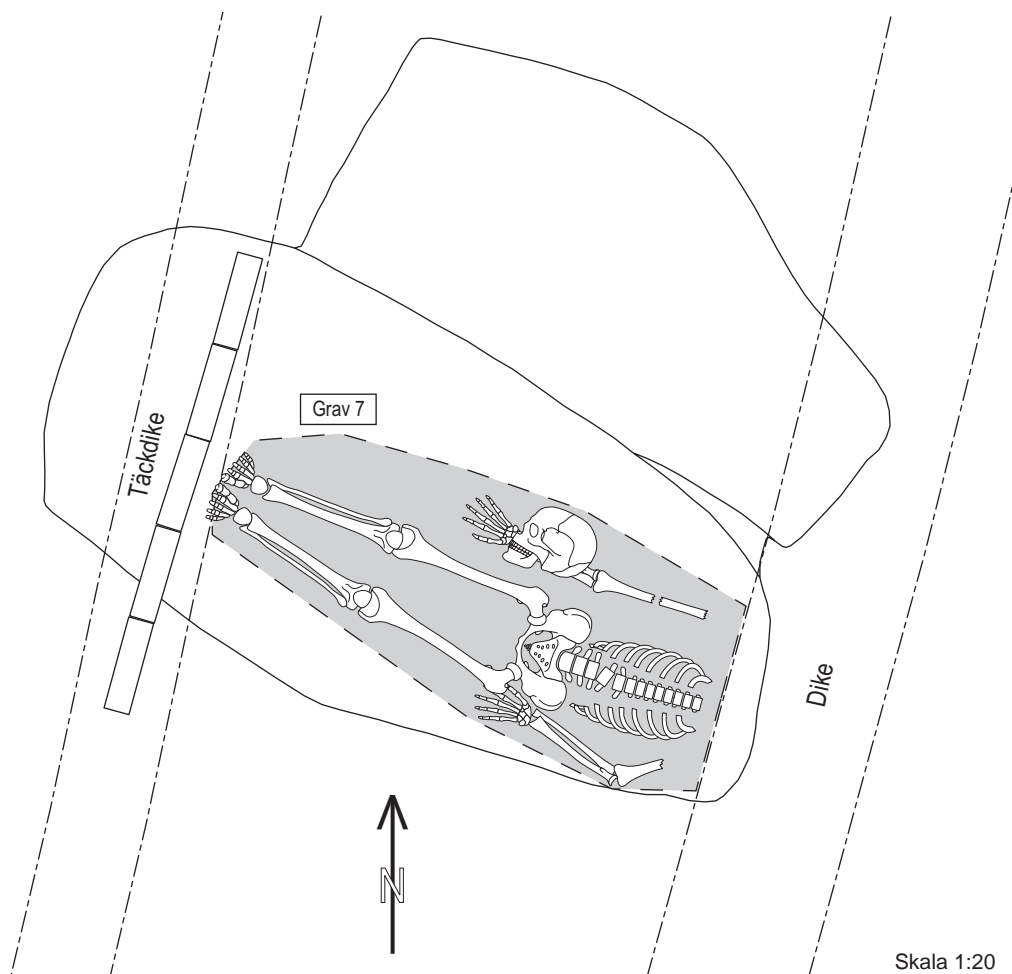
Figur 19. Skiss över gravarnas läge inom gravkomplex C samt en stratigrafisk matrix.



Figur 20. Gravkomplex C. Nedgrävningens norra begränsning var tydlig i plan (markerad med gula stickor). I täckdiktet upptäcktes flera fotben *in situ* vilka senare visade sig höra till ett nästintill intakt skelett (grav 7). Foto Emma Karlsson, ÖLM.

### Grav 7

Gravkomplex	C
Riktning	NV-SÖ
Fyllning	Matjord och rikligt med sten, 0,1-0,2 m, samt två stenar, 0,25-0,30 m, över individenens underben. Enstaka människoben.
Skelett	Hals-föt + kranium på höger underarm
Storlek	-
Djup	Ca 0,55-0,6 m
Individ	-
Kön	Man
Ålder	20-30 år
Längd	175 cm
Övrigt	-
Avrättningssätt	Halshuggning
Fynd	Bearbetat flintämne
Analyser	<sup>14</sup> C (Ua-32225)



Figur 21. Yngst i gravkomplex C är grav 7. Graven innehöll ett skelett i orört läge.





*Figur 22. Grav 7 innehöll kvarlevorna efter en ung man. Mannen hade begravts i en relativt grund grop. Kraniet hade placerats på höger arm. Vid undersökningstillfället tolkades det höra till en äldre söndergrävd grav. Av det skälet togs kraniet bort innan skelettet frilagts i sin helhet. Arkeo-osteolog Petter Nyberg ansvarade för den osteologiska dokumentationen i fält. Här plockar han upp skelettet i grav 10. Foto Marie Ohlsén och Emma Karlsson, ÖLM.*





#### In situ grav 8

I grav 8 påträffades två kompletta skelett. Individerna låg tätt bredvid varandra och har troligen gravlagts samtidigt. Den osteologiska analysen visar att båda var män som avrättats genom halshuggning. I gravens fyllning påträffades små fragment av kopparlegering som eventuellt kan vara rester efter en nål.

#### In situ grav 10

Bredvid grav 8 var ytterligare en nedgrävning. I denna fanns ett komplett skelett som tillhört en man i 20-årsåldern. Mannens dödsorsak har inte kunnat fastställas.

#### In situ grav 11

Mellan nedgrävningen till grav 8 och 10 fanns mycket fragmentariska rester ett skelett; grav 11. Det enda som fanns kvar *in situ* av skelettet var en vänsterfot. Den bedöms tillhöra en vuxen individ.

#### Övriga ben

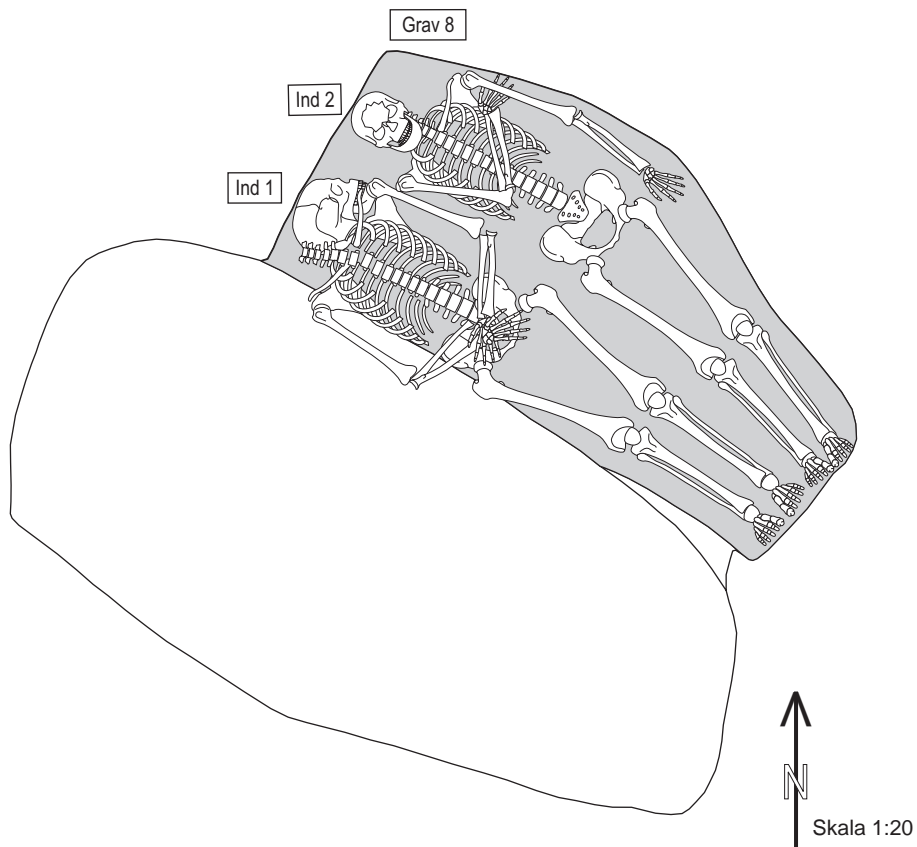
I fyllningen till grav 8 och 10 fanns därutöver 11 kg ben utan känd kontexttillhörighet. Vid den osteologiska analysen konstaterades att benen härrör från sex män och en kvinna. Ett av skeletten hör sannolikt till den söndergrävda grav 11. Flera lårben var hela och därför har kroppslängden för fem av individerna kunnat beräknas. Kvinnans skelett var närmast komplett. Hon var 25-35 år gammal när hon dog. Cirka en månad före sin död har hon utsatts för våld vilket resulterat i en fraktur över höger ögonbryn respektive en fraktur på höger överarm. I benmaterialet fanns även tre halskotor med huggskador. En av dessa kotor kan med säkerhet knytas till kvinnan. Dessutom påträffades delar av en underkäke med huggmärken vilka sannolikt uppkommit i samband med halshuggning.



Figur 23. Grav 10 och 8. Foto Emma Karlsson, ÖLM.

### Grav 8

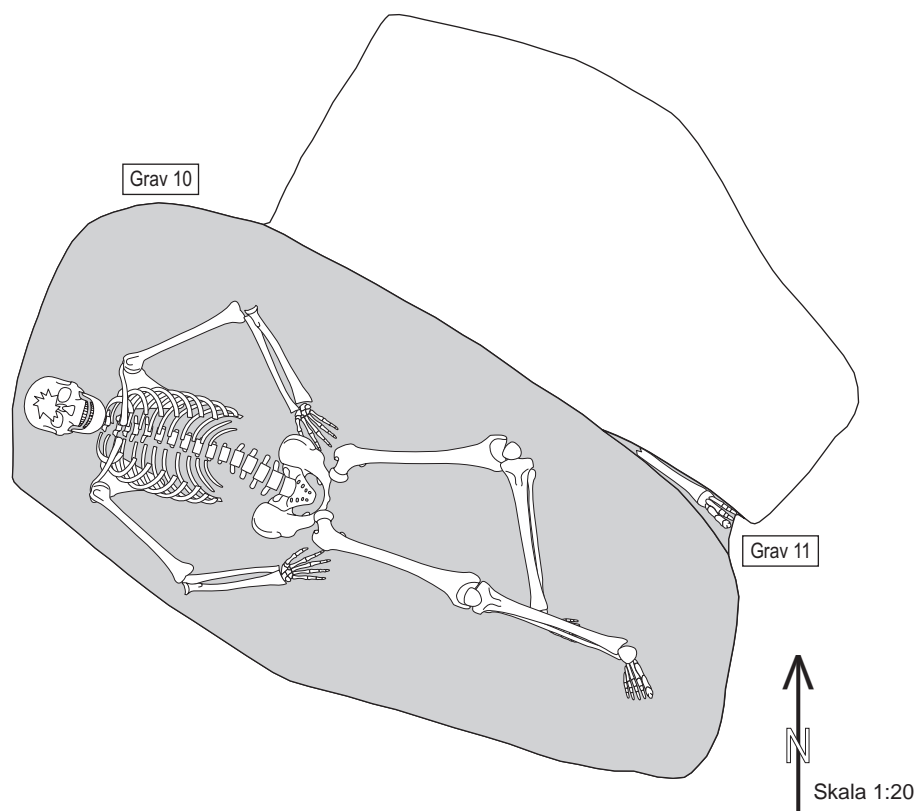
Gravkomplex	C	
Riktning	NV-SÖ	
Fyllning	Mörk lerblandad sand med enstaka stenar 0,1-0,2 m i diameter. Ett par träfragment. Rikligt med människoben.	
Storlek	1,60 x 0,9 m	
Djup	0,8-0,9	
Individ	1	2
Bevarandegrad	Hals-fot + kranium vid vänster axel	Hals-fot + kranium på halsen
Kön	Man	Man
Ålder	25-35 år	18-20 år
Längd	168 cm	176 cm
Övrigt	-	-
Avrättningssätt	Halshuggning	Halshuggning
Fynd	Rester av nål? (mkt fragmentarisk)	-
Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32226)	-



Figur 24. Grav 8, individ 1 och 2.



<b>Grav 10</b>		<b>Grav 11</b>	
Gravkomplex	C	Gravkomplex	C
Riktning	NV-SÖ	Riktning	NV-SÖ
Fyllning	Mörk lerblandad sand. Rikligt med människoben.	Fyllning	-
Skelett	Huvud-fot	Skelett	Fot
Storlek	2,1 x 1 m	Storlek	-
Djup	0,95-1,00 m	Djup	0,97 m
Individ	-	Individ	-
Kön	Man	Kön	-
Ålder	20-23 år	Ålder	Vuxen
Längd	176 cm	Längd	-
Övrigt	Kronisk inflammation i käkbenet	Övrigt	-
Avrättningssätt	Okänd	Avrättningssätt	-
Fynd	Fragment av nål (Fe) i fyllningen	Fynd	-
Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32228)	Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32229)



Figur 25. Grav 10 och 11.

## Gravkomplex D

Gravkomplex D är den mest komplicerade gruppen vad gäller tolkningen av antalet nedgrävningar. Inom komplexet framkom sex skelett *in situ* (grav 2, 3, 4, 5, 9) varav endast två var kompletta (grav 5). Tre av de grundare begravda skeletten påträffades vid förundersökningstillfället (grav 2, 3, 4). De var då skadade dels av schaktningsarbetet och dels av ett täckdike.

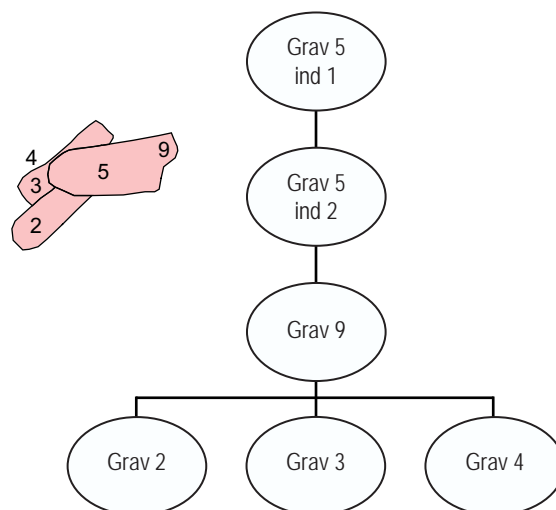
Den osteologiska analysen visar att minst åtta män finns i gravkomplex D. Fyra av dem har avrättats genom halshuggning och två troligen genom hängning. Dödsorsak för övriga två män har inte kunnat fastställas.

### Stratigrafi

Vid undersökningen fastställdes tre tydliga nedgrävningar men antalet nedgrävningar har ursprungligen varit fler. I den djupa gropen till grav 5 och 9 påträffades skelett som gravlagts vid olika tidpunkter vilket tyder på att gropen grävts i flera omgångar. Stratigrafin mellan grav 2, 3, 4 var mycket otydlig och försvåras av att området var stört när undersökningen påbörjades. Grav 2 och 3 har samma riktning och ligger intill varandra. De har därför tolkats som relativt samtida.

Grav 2 och 3 har vid ett senare tillfälle grävts sönder av en större grop. I denna nedgrävning låg både grav 5 och 9. Det är möjligt att grav 9 varit en

separat nedgrävning vilken senare förstörts när grav 5 anlades. Utifrån gravfyllningarna var det omöjligt att fastställa detta förhållande. Det stratigrafiska tidsförloppet i gravkomplexet kan beskrivas enligt följande: Till den äldsta fasen hör grav 2, 3 och 4. Därefter har grav 9 anlagts och slutligen grav 5.



Figur 26. Skiss över gravarnas läge inom gravkomplex D samt en stratigrafisk matrix.



Figur 27. Vid förundersökningen framkom tre av skeletten inom gravkomplex D (grav 2-4). Centralt i bild ses ett mörkare område vilket visade sig vara ytterligare en nedgrävning (grav 5 och 9). Foto Emma Karlsson, ÖLM.



#### In situ grav 2

Graven innehöll enbart kranium och bål. Skelettet var i mycket dåligt skick eftersom det skadats av schaktningsarbetet. Sämst bevarat var kraniet och halskotorna. Av den anledningen gick det inte att fastställa dödsorsaken. Individens bedöms ha varit en man i 30-årsåldern.

#### In situ grav 3

Enbart kranium och vänster bål hade bevarats. Till skelettet hör eventuellt även ett par fötter och ett vadben. De påträffades efter det att övriga ben tagits upp. Avståndet mellan kranium och fötter är dock något kort för att de ska kunna tillhöra samma individ om man räknar med att kroppen legat raklång. Fötterna

och vadbenet kopplas därför med viss reservation till grav 3. Skelettet bedöms ha tillhört en man, 20-30 år. Halskotorna visar inga spår efter vare sig halshuggning eller hängning.

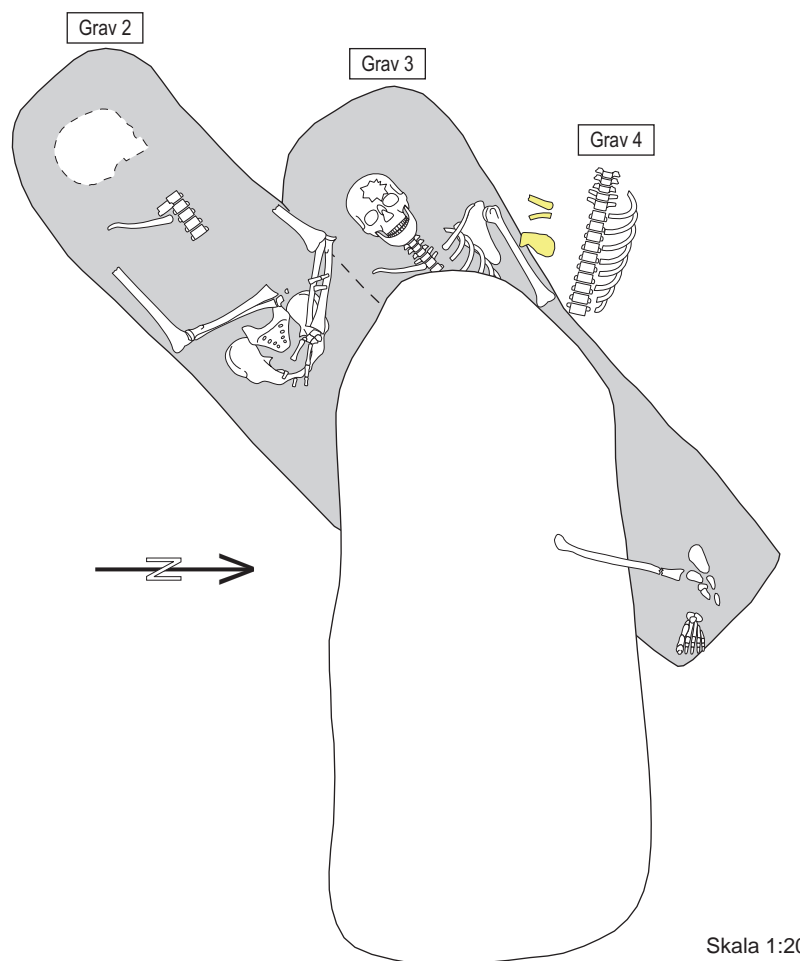
#### In situ grav 4

Graven innehöll en ryggrad och vänster bål. Skelettet hade blottlagts vid schaktningsarbetet. Det var i så pass dåligt skick att det inte gick att avgöra ålder eller kön. På halskotorna fanns inga tydliga spår efter vare sig hängning eller halshuggning, däremot uppvisade nyckelbenet flera skarpa snittmärken som kan ha uppkommit vid halshuggning men de kan även vara spår efter styckning av kroppen i samband med stegling.



*Figur 28. Skeletten i grav 2, 3 och 4 hade grävts sönder vid anläggandet av yngre gravar. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*

Grav 2		Grav 3		Grav 4	
Gravkomplex	D	Gravkomplex	D	Gravkomplex	D
Riktning	NÖ-SV	Riktning	NÖ-SV	Riktning	V-Ö
Fyllning	-	Fyllning	-	Fyllning	-
Skelett	Huvud - bäcken	Skelett	Huvud, nyckelben, halskotor, revben och vänster överarm + fötter och ett vadben	Skelett	Kotor från bröstryggen, vänster nyckelben, höger skulderblad
Storlek	-	Storlek	-	Storlek	-
Djup	Ca 0,8-0,9 m	Djup	Ca 0,90-0,95m	Djup	Ca 0,7 m
Individ	-	Individ	-	Individ	-
Kön	Man	Kön	Man	Kön	-
Ålder	30-35 år	Ålder	20-30 år	Ålder	Vuxen
Längd	-	Längd	-	Längd	-
Övrigt	-	Övrigt	-	Övrigt	Flera snittmärken i nyckelbenet
Avrättningssätt	-	Avrättningssätt	-	Avrättningssätt	Halshuggning
Fynd	-	Fynd	-	Fynd	-
Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32219)	Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32220)	Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32221)



Figur 29. Grav 2, 3 och 4. Mellan gravarna 3 och 4 fanns dessutom benfragment som rubbats ur läge (gulmarkerade).





*Figur 30. (Ovan tv) Skelettet i grav 2 var mycket dåligt bevarat eftersom det skadats av schaktningsarbetet. Individens bedöms ha varit en man i 30-årsåldern. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*

*(Ovan th) I grav 5 påträffades två skelett i orörda lägen. På bilden har överarmar, nyckelben och halskotor till individ 1 frilagts. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*

*(Mitten) Grav 3 innehöll kvarlevorna efter en man i 20-30 års åldern. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*

*(Nedan) I grav 4 fanns en ryggrad och vänster sida av en bröstkorg. Skelettet låg ytligt och resterande skelett kan ha blivit förstört av schaktningsarbetet. På förundersökningen framkom ett stort antal kraniefragment nära den plats där in situ skelettet senare påträffades. Huruvida fragmenten utgjort kraniet till individen i grav 4 går inte att fastställa. Foto Emma Karlsson, ÖLM.*

### In situ grav 5

När undersökningen inleddes dokumenterades en 1,85 x 0,8 m stor, rektangulär nedgrävning med rundade kanter. I gropen påträffades tre skelett *in situ* - grav 5:1, 5:2 och 9 (se stratigrafi). Gropen var återfylld med mörk lerblandad sand och innehöll rikligt med människoben. I fyllningen fanns även små fragment av en eller flera nålar.

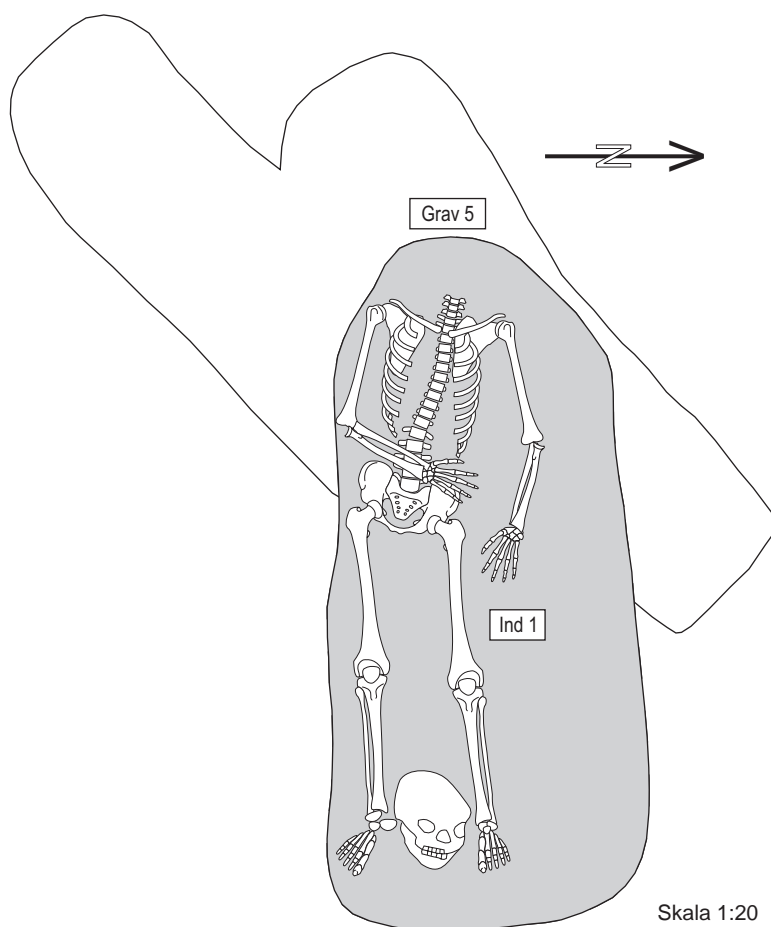
Under arbetets gång uppdagades dock att den första tolkningen av nedgrävningsskanterna var felaktig. I gropens nordöstra schaktvägg kunde det konstateras att detta hörn skulle justeras ca 0,3 m åt öster. Fyllningen i denna del av gropen skilde sig dessutom mot gropens övriga fyllning då den inte innehöll några människoben. Det är därför osäkert huruvida denna del av nedgrävningen ska tolkas som en del av gravgropen eller om den är spår efter något annat, exempelvis en stolpe. (jfr figur 31 och 36.)

På 0,9 m djup påträffades ett skelett (individ 1) och under detta, på 1,0 m djup, låg ytterligare ett skelett (individ 2). Det är oklart huruvida individerna begravts vid samma tillfälle. Analysen visar att skeletten tillhört män som var 30-40 respektive 20-30 år gamla när de dog.

Individ 1 har avrättats genom halshuggning och där efter begravts med huvudet placerat mellan fötterna. På kraniet finns spår efter tre parallella svärdshugg. Skadorna har läkt och har alltså uppkommit långt före avrättningen. Förutom svärdshuggen visar skelettet att mannen vid ett eller flera tillfällen varit utsatt för våld. Han har läkta frakturer på vänster armbågsben, höger vadben och höger fot samt klämskador på båda händerna.

För individ 2 har ingen dödsorsak kunnat fastställas. Mannens händer låg samlade på ryggen vilket kan vara ett tecken på att han varit bakbunden. Dessutom hade skelettet en märklig ställning: axlarna låg mycket nära varandra och huvudet var vridet mer än 90 grader. Eventuellt kan det tyda på att kroppen börjat ruttna innan den begravdes. Individerna saknar båda fötterna. Skeletten visar dock inga spår efter vare sig amputation eller att skador uppstått på fötterna efter döden.

Under individ 2 låg spridda ben - bland annat två fötter i anatomiskt korrekt läge (figur 36). Det tyder på att skelettet/en grävts sönder och återdeponerats medan vissa mjukdelar, som exempelvis senor, fortfarande var bevarade.



Figur 31. Grav 5, individ 1.

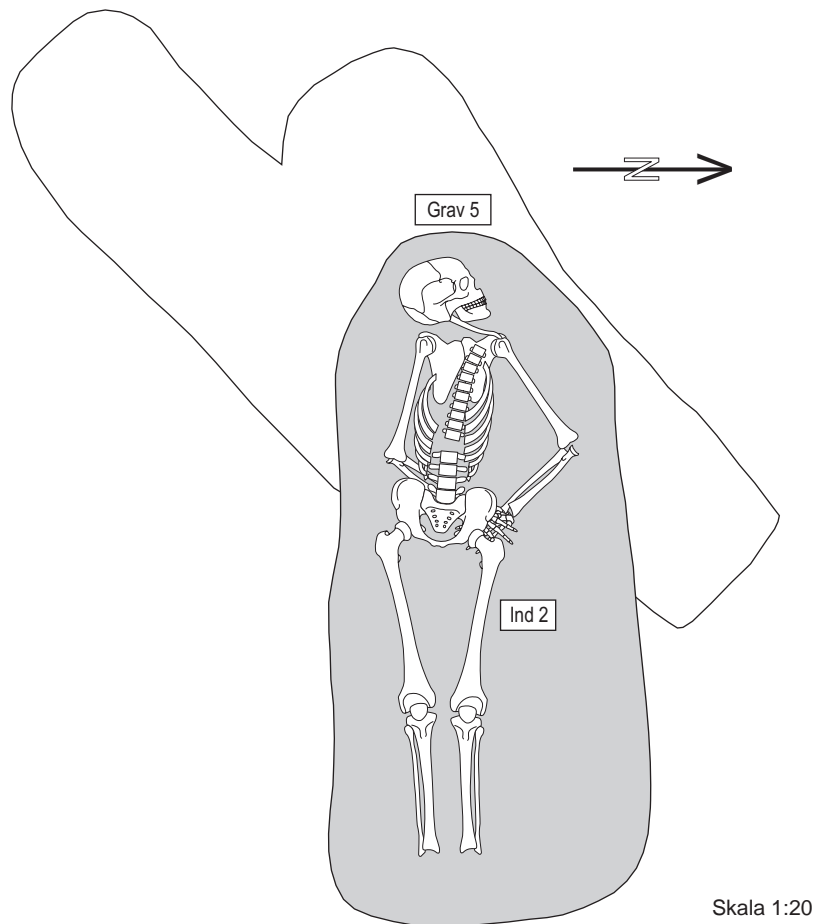




Figur 32. Grav 5, individ 1. Ett skarp snitt på fjärde halskotan vittnar om att individen bragts om livet genom halshuggning. På kraniet finns spår efter tre parallella svärdshugg. Foto Emma Karlsson, ÖLM.

**Grav 5**

Gravkomplex	D	
Riktning	V-Ö	
Fyllning	Mörk lerblandad sand. Rikligt med människoben.	
Storlek	1,85 x 0,8 m	
Djup	Ca 1,2-1,3	
Individ	1	2
Nivå	0,9 m djup	1,0 m djup
Skelett	Hals - fot + kranium mellan fötterna	Huvud - underben
Kön	Man	Man
Ålder	30-40år	20-30 år
Längd	166 cm	177 cm
Övrigt	Läkta svärdshugg i kranium, dålig tandhälsa	-
Avrättningssätt	Halshuggning	-
Fynd	Fragment av nål (Cu-leg) i fyllningen	Fragment av nål (Cu-leg) i fyllningen
Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32222)	<sup>14</sup> C (Ua-32223)



Figur 33. Grav 5, individ 2.





*Figur 34. Grav 5, individ 2. Skelettet låg i en märklig ställning. Individens huvud var vridet mer än 90 grader och axlarna låg mycket nära varandra. Revbenen låg i positioner som om de börjat släppa från sina fästen. Händerna var samlade bakom ryggen vilket tyder på att individen vid gravläggningen varit bakbunden. Skadan på kraniet uppkom i samband med den arkeologiska undersökningen. Foto Emma Karlsson och Lasse Norr, ÖLM.*





### In situ grav 9

I samma nedgrävning som grav 5 påträffades även bålen efter en vuxen individ som avrättats genom halshuggning. Övriga delar av kroppen har sannolikt förstörts av senare begravningar. Exakt ålder och kön kan dock inte fastställas.

### Övriga ben

I gravkomplex D fanns därutöver 13 kg ben utan känd kontexttillhörighet. Den osteologiska analysen visar att benen som påträffats i gravarnas fyllning tillhört ytterligare minst två individer. Såväl lårbenens grovlek och könsindikerande kriterium på bäckenbenen tyder på att de gravlagda var män. Tre fragment av halskotor med spår efter hugg fanns bland dessa ben.

Vid förundersökningen insamlades en större benkoncentration i området för gravkomplex D. Under slutundersökningen kunde det konstateras att benen legat i fyllningen till grav 3. Benansamlingen innehöll bland annat flera bäcken och i botten fanns ett kranium. Direkt under kraniet påträffades flera fotben *in situ*. Jämfört med övriga återdeponerade skelettdelar uppfattades benkoncentrationen i grav 3 som resterna av en återbegravning där kraniet och skelettdelarna medvetet placerats vid den dödes fötter.

Den osteologiska analysen visar att det återbegravda kraniet bär spår efter två läkta huggskador, sannolikt orsakade av svärd. En tand från överkäken daterades efter förundersökningen med <sup>14</sup>C-analys (se kapitel Datering).

### Skelettdelar utan känd kontext

Inom undersökningsområdet påträffades även skelettdelar (ca 2 kg) vilka inte kunde kopplas till de fyra gravkomplexen. Skelettdelarna kan antingen komma från de fyra gravkomplexen eller från andra gravar som förstörts helt av schaktningsarbetet. Den osteologiska analysen visar att dessa ben tillhört ytterligare minst två individer. Såväl lårbenens grovlek och könsindikerande kriterium på bäckenbenen talar för att de gravlagda var män.

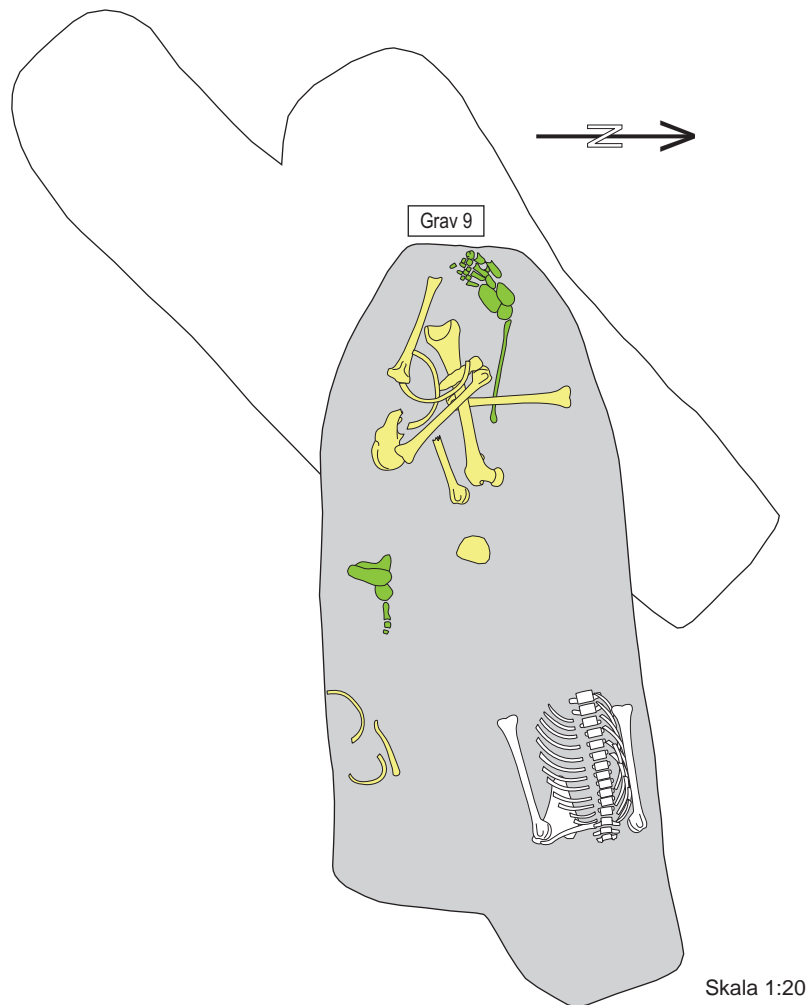


Figur 35. Under individ 2 i grav 5 låg spridda skelettdelar. I botten av gropen fanns även överarmsben och bål av ytterligare en individ, grav 9. Vid förundersökningen framkom, i fyllningen till grav 3, ett kranium med spår efter två läkta huggskador. Foto Emma Karlsson, ÖLM.



### Grav 9

Gravkomplex	D
Riktning	V-Ö
Fyllning	Se grav 5
Skelett	Överarmar, skulderblad, revben, nyckelben, kotor
Storlek	-
Djup	1,15 m
Individ	-
Kön	-
Ålder	Vuxen
Längd	-
Övrigt	-
Avrättningsätt	Halshuggning
Fynd	-
Analys	<sup>14</sup> C (Ua-32227)



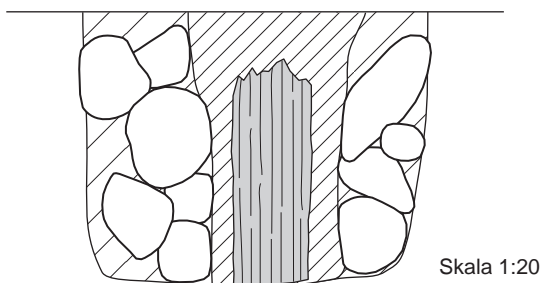
Figur 36. Grav 9 och spridda skelettdelar (gul- och grönmarkerade), vilka låg under grav 5, individ 2. Flera av benen låg i inbördes anatomiskt korrekt läge (grönmarkerade).

## Övriga lämningar

Drygt två meter nordväst om grav 1 framkom ett mycket kraftigt stolphål, 1,15 x 1,00 m i diameter och stenskott med 0,3-0,5 m stora stenar. Stolphålets ursprungliga djup beräknas till cirka 1,25 m. I botten av stolphålet fanns delar av en trästolpe. Stolpen var ca 0,5 x 0,3 m stor och stod upprätt i vad som tolkas som ursprungligt läge. I fyllningen mellan stenarna i skoningen fanns flera människoben.

Förekomsten av människoben i stolphålsfyllningen visar att hålet grävts vid en tidpunkt då platsen börjat användas för skelettbegravningar. Avsaknaden av fynd från 1700-talet och senare tid – såsom kritpipor, tegel eller porslin – i stolphålets fyllning talar för att stolphålet är av äldre datum. Fällningsår för trästolpen har fastställts med hjälp av  $^{14}\text{C}$ -analys och dendrokronologi till 1430-1590-talet (se kommande kapitel).

Dimensionen på stolphålet och stolpen tyder på att den ingått i en kraftig konstruktion, exempelvis en galge. Enligt medeltida avbildningar bestod galgen av två stolpar mellan vilka det fanns en tvärgående bjälke där snaran var fäst. Eftersom området var kraftigt stört av senare tiders exploatering kan det andra stolphålet mycket väl ha förstörts. Stolpen kan även vara resterna av ”stegel och hjul” - en konstruktion bestående av ett hjul fäst i horisontellt läge på en stolpe. Efter avrättningen placerades kroppen på hjulet varefter konstruktionen restes (se omslagsbild).



Figur 37. Rekonstruktion av stolphålets profil. I mitten ses resterna av stolpen.



Figur 38. (Ovan) Stolphålet i plan. (Mitten) Stolphålet efter att den bevarade delen av trästolpen lyfts ur. Hålet hade skotts med stora stenar som stöd för den kraftiga stolpen. (Nedan) I jordfyllningen mellan stenarna fanns flera människoben, bl a ett lårben. Foto Emma Karlsson och Lasse Norr, ÖLM.



## Dateringar

### Gravar

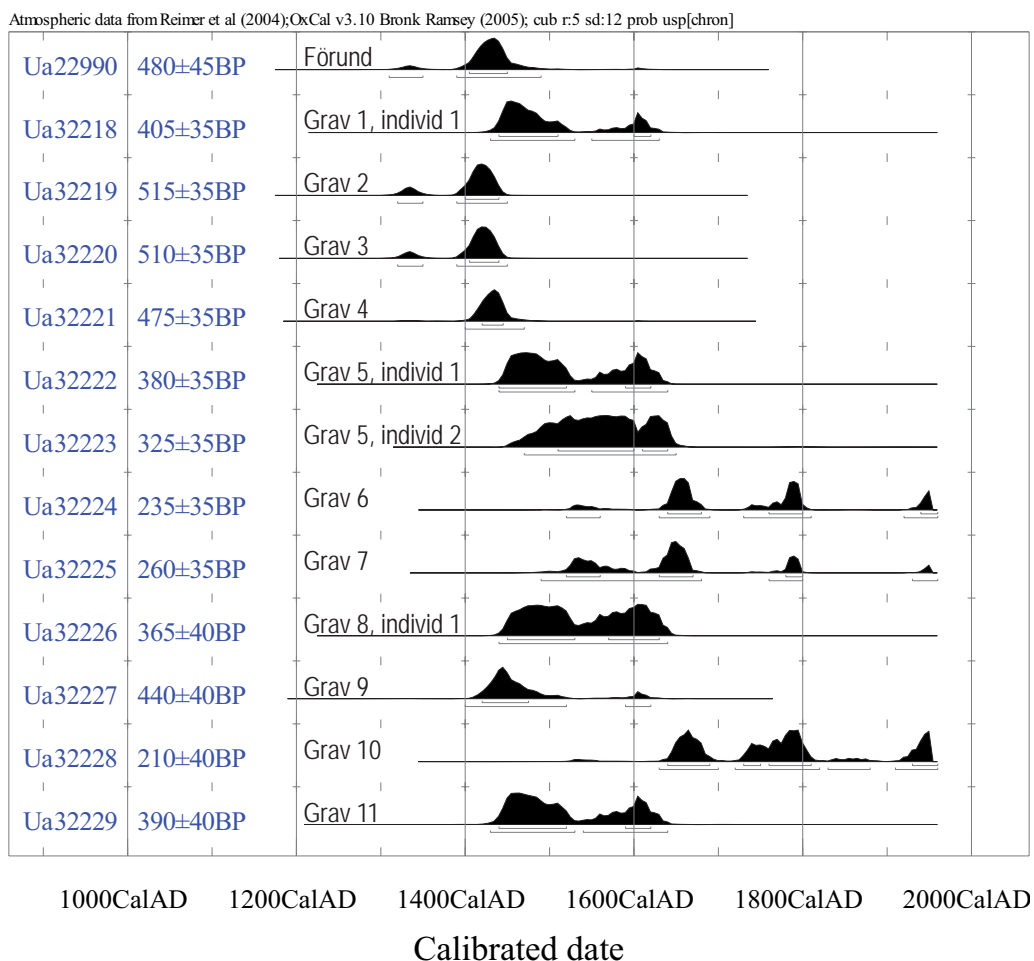
Begravningsplatsen har daterats med hjälp av 13 stycken  $^{14}\text{C}$ -analyser. Dessa utfördes av Ångströmlaboratoriet i Uppsala och resultaten har kalibrerats med OxCal v3.10. Tolv av proverna utgjordes av benmaterial från slutundersökningen och det trettonde av en tand från förundersökningen. Majoriteten av skeletten som låg *in situ* har analyserats med undantag för grav 1 och 8. I dessa gravar har endast en av de två gravlagda individerna daterats eftersom de bedöms vara gravlagda samtidigt.

Analysresultaten visade på ett tids spann mellan  $515 \pm 35$  (Ua-32219, kalibrerat värde med 2 sigma 1320-1450 e Kr) och  $210 \pm 40$  (Ua-32228, kalibrerat värde med 2 sigma 1630-1960 e Kr). För att få snävare dateringar har  $^{14}\text{C}$ -resultaten kombinerats med andra dateringsunderlag, som historiska källor och gravarnas stratigrafi. Bearbetningen har utförts av arkeolog Ulf Strucke på Riksantikvarieämbetet UV Mitt utifrån följande utgångspunkter:

En tidsram, 1400-1723 e Kr, antogs för inom vilken resultaten borde ligga. Antagandet bygger på att Vadstena stad fick stadsprivilegier år 1400. Innan dess hade orten inga stadsjurisdiktioner och brottsmål avgjordes istället vid häradstinget. Sannolikt verkställdes eventuella avrättningar i närheten till tingsplatsen. Vadstena ligger i Aska härad, vars tingsplats under 1300-talet låg i Motala (Fritz 2000b:84).

Slutåret har förlagts till år 1723. På en geometrisk avmätning (LMS D91-6:3; LMA 05-VAD-5) uppräta detta år finns en plats norr om Vadstena angiven som galgplats (RAÄ 29, S:t Pers sn). Det förefaller osannolikt att Vadstena vid denna tid skulle ha haft två avrättningsplatser. Avståndet mellan platserna är dessutom ca 2,5 kilometer, en förhållandevis lång sträcka. Att kvarlevorna efter avrättade skulle ha transporterats ända till Kvarnbacken för att begravas där bedöms därför som mindre troligt.

I gravkomplex C och D har även stratigrafin mellan gravarna satt tidsramar för de enskilda skeletten. I komplex C är grav 7 yngst, följt av grav 8. Näst äldst är grav 10 och äldst är grav 11. Stratigrafin mel-



Figur 39. Kalibrerade dateringar från för- och slutundersökning.

Grav	Ua-nr	Ålder BP	STD	Kal 1 $\sigma$ 68,2% sannolikhet	Kal 2 $\sigma$ 95,4% sannolikhet
FU	22990	480	45	1405-1450	1310-1490
1, individ 1	32218	405	35	1440-1620	1430-1630
2	32219	515	35	1400-1440	1320-1450
3	32220	510	35	1405-1440	1320-1450
4	32221	475	35	1420-1445	1400-1470
5, individ 1	32222	380	35	1440-1620	1440-1640
5, individ 2	32223	325	35	1510-1640	1470-1650
6	32224	235	35	1640-1960	1520-1960
7	32225	260	35	1520-1800	1490-1960
8, individ 1	32226	365	40	1450-1630	1440-1640
9	32227	440	40	1420-1475	1400-1620
10	32228	210	40	1640-1960	1630-1960
11	32229	390	40	1440-1620	1430-1640

Figur 40. Kalibrerade resultat av  $^{14}\text{C}$ -analyserna före bearbetning.

FU = återbegravt kranium i grav 3

Ua-nr = laboratoriets provnummer

BP = before present

STD = standardavvikelse

Grav	Ua-nr	Ålder BP	STD	Kal 1 $\sigma$	Kal 2 $\sigma$
Startår 1400					
2	32219	515	35	1405-1435	1390-1445
3	32220	510	35	1405-1435	1390-1445
4	32221	475	35	1410-1440	1400-1450
9	32227	440	40	1435-1475	1425-1500
5, individ 2	32223	325	35	1485-1565	1460-1600
5, individ 1	32222	380	35	1585-1635	1500-1650
11	32229	390	40	1445-1490	1435-1520
10	32228	210	40	1520-1555	1490-1580
8, individ 1	32226	365	40	1565-1625	1540-1640
7	32225	260	35	1635-1665	1615-1680
Slutår 1723					

Figur 41. Kalibrerade resultat av  $^{14}\text{C}$ -analyserna efter bearbetning.

Dateringarna presenteras i gravarnas stratigrafiska ordning.

I grav 8 och 10 är osäker men sannolikt är grav 10 äldre än grav 8. I komplex D är grav 2, 3 och 4 äldst. Dessa gravar har senare förstörts när grav 9 anlagts. Grav 9 har i sin tur skadats av grav 5. I grav 5 har individ 1 gravlagts senast.

Resultaten av bearbetningen visar att dateringarna ligger inom perioden 1405-1665 e Kr. De äldsta gravarna – 2, 3, 4, 9 och 11 – är från 1400-talet. Någon gång under 1500-talet begravdes individerna i grav 5:2 och 10. I slutet av 1500-talet anlades ytterligare två gravar, grav 5:1 och 8. Yngst är grav 7, anlagd under 1600-talet.

Grav	Före bearbetning	Efter bearbetning
2	1400-1440 →	1405-1435 e Kr
3	1405-1440 →	1405-1435 e Kr
4	1420-1445 →	1410-1440 e Kr
5, individ 1	1440-1620 →	1585-1635 e Kr
5, individ 2	1510-1640 →	1485-1565 e Kr
7	1520-1800 →	1635-1665 e Kr
8, individ 1	1450-1630 →	1565-1625 e Kr
9	1420-1475 →	1435-1475 e Kr
10	1640-1960 →	1520-1555 e Kr
11	1440-1620 →	1445-1490 e Kr

Figur 42. Kalibrerade dateringar, före och efter bearbetning.



### Övriga lämningar

Trästolpen från det stenskodda stolphålet har daterats med hjälp av dendrokronologi och <sup>14</sup>C-analys. Resultaten har bearbetats av Hans Lindersson vid Kvar-  
tärgeologiska avdelningen, Lunds universitet. Den dendrokronologiska analysen visade att stolpen är av furu och har 101 årsringar. Trots det stora antalet årsringar kan provet inte med säkerhet dateras. Sannolikt beror det på att tallen vuxit på en torvmark. I normala fall bildar barrträd ljus tjock ved på våren och under hösten, då tillväxten är långsammare, mörk tunn ved. Tillsammans bildar vår- och höstveden en årsring. Årsringarna på en tall som vuxit på en torvmark ser annorlunda ut jämfört med en tall som vuxit i skogsmark. Växtbetingelserna för tall i torvmark skiljer sig från tall i skogsmark, eftersom tallen i torvmarken har riklig tillgång till ytvatten.

Den dendrokronologiska analysen fastställer vidare att provet saknar stammens yttre årsringar. Stammen består av två delar; ytterst splinten, där levande celler leder vatten, och den centrala kärnan med döda celler som inte längre har förmåga att leda vatten. Hos vissa trädslag, däribland tall, är kärnan mörkare än splinten. Analysen visar att provet består av mörk kärnved, mycket nära splint. Splinten beräknas ha varit 60±15 år.

För att kunna datera stolpen togs ett <sup>14</sup>C-prov på veden mellan tredje och trettonde årsringen. Provets genomsnittsvärde uppskattas vara 93 år yngre än de yttre årsringarna. Därutöver tillkommer splintens ålder (60±15 år). För att kunna fastställa trädets fällningsår ska således sammanlagt 153±15 år (93+ 60 (±15) år) läggas till <sup>14</sup>C-resultatet. <sup>14</sup>C-analysen gav en datering till 1295-1425 e Kr (LuS7709, 2 sigma)

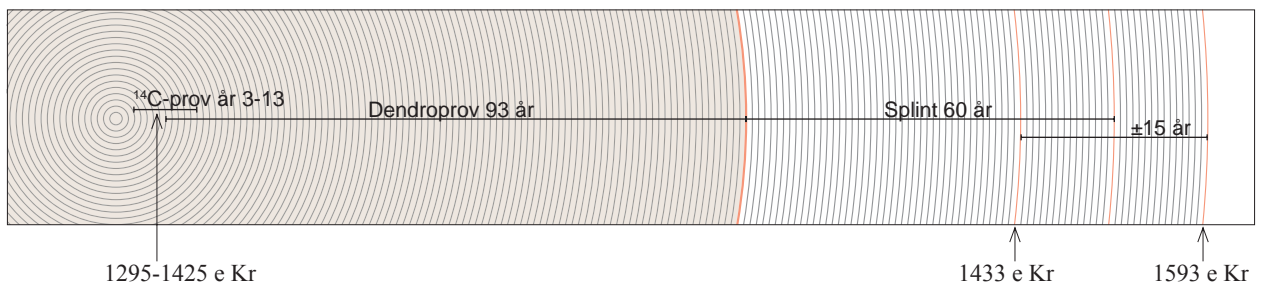
och tillsammans med årsringarna och den beräknade splinten kan resultatet slutligen förfinas till 1433-1593 e Kr. Det vill säga trädet som användes till stolpen fälldes någon gång mellan åren 1433 och 1593.



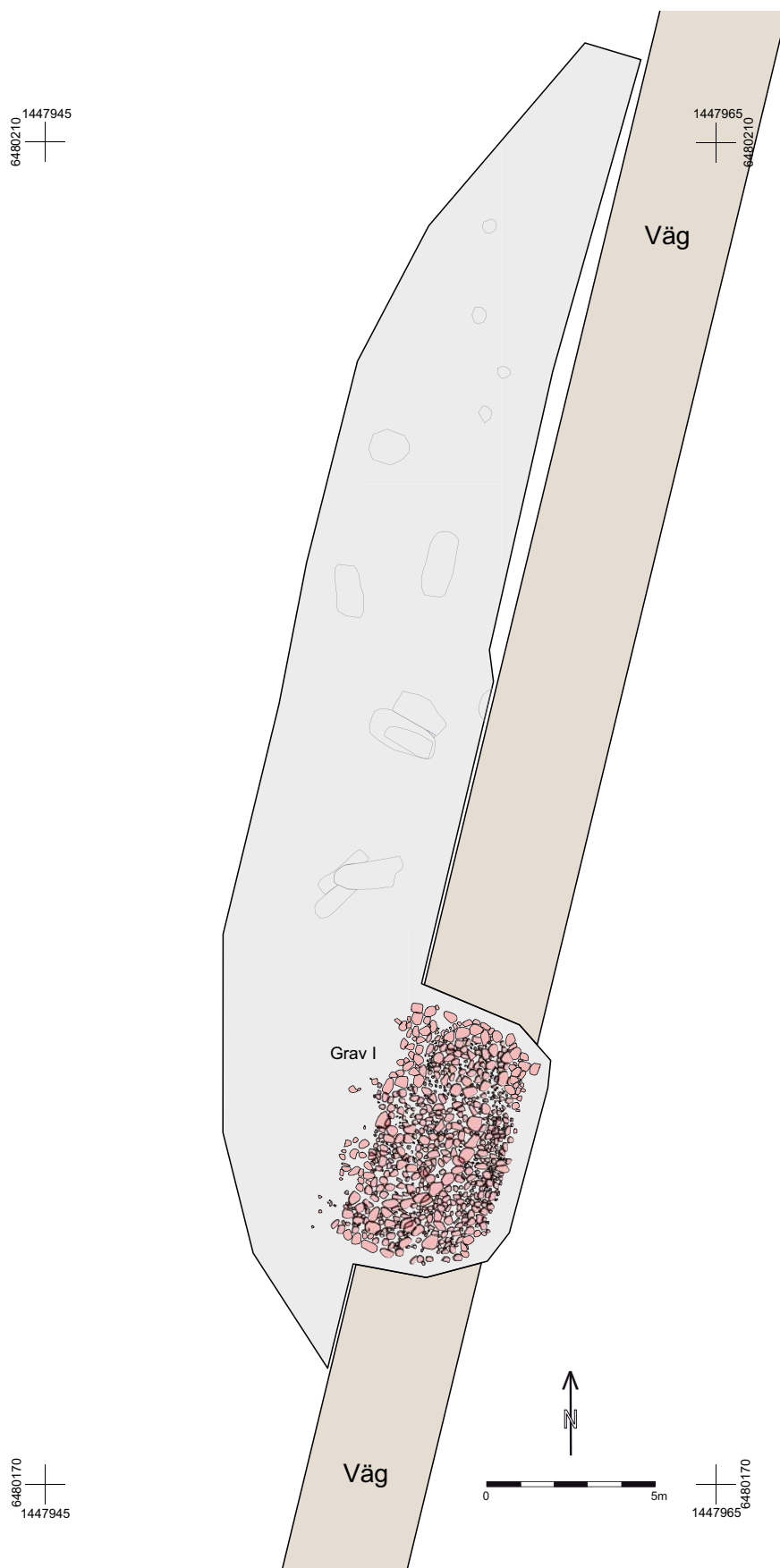
Figur 43. I botten av stolphålet påträffades den nedre delen av en kraftig trästolpe. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

$${}^{14}\text{C-analys} + \text{Årsringar} \pm \text{Felmarginal} = \text{Fällningsår}$$

<sup>14</sup> C-analys	1295	-	1425
Årsringar	+153		+153
Felmarginal	-15		+15
Fällningsår	1433	-	1593



Figur 44. Stolpens fällningsår har beräknats enligt ovanstående ekvation.



Figur 45. Planöversikt över undersökningsområdet med de lämningar som påträffades intill och under åkervägen. Den förhistoriska stensatta graven låg i undersökningsområdets södra del. Skala 1:200.



### Förhistorisk stensatt grav

Exploateringsområdet avgränsades i öster av en mindre grusväg. Mellan vägen och den vid förundersökningen avschaktade ytan fanns en ca en meter bred gräsbevuxen slänt. För att kunna överblicka hela undersökningsytan schaktades slänten bort vid slutundersökningen. Vid schaktningsarbetet framkom ett flertal stenar i undersökningsområdets södra del. Dessa togs bort i tron att de utgjorde förstärkning av vägen. När brandlager med brända ben och keramik framkom under stenarna stod det dock klart att de tillhörde en stensatt förhistorisk grav. Schaktningen avbröts och resterande jordmassor togs bort för hand. Mycket snart visade det sig att graven till stora delar låg under grusvägen. Länsstyrelsen beslöt i detta

skede av undersökningen att hela anläggningen skulle undersökas vilket innebar att vägen inom det aktuella partiet fick schaktas bort.

### Konstruktion och brandlager

Gravkonstruktionen bestod av en rektangulär 7,5 x 4,7 m stor packning av 0,10-0,50 m stora stenar. Huruvida graven tidigare haft en överbyggnad av jord och/eller sand gick inte att avgöra vid undersökningstillfället. Stenpackningens ursprungliga form tolkas som rund och storleken uppskattas till 7,5 m diameter. Gravens östra och västra delar var i stort sett helt förstörda. Skadorna har sannolikt orsakats av åkerbruk. Stenpackningen hade däremot inte störts av nedgrävningar under historisk tid.



*Figur 46. Stenpackningen låg till största delen under en mindre åkerväg. Foto Emma Karlsson, ÖLM*

Stenpackningen bestod av tre delar - en yttre stenpackning, en bipackning samt en inre stenpackning. De yttre och inre stenpackningarna hade var sina kantkedjor, varav den yttre var mycket fragmentarisk bevarad. Den inre stenpackningen benämns i dokumentationen som grav I:1. Bipackningen, som benämns grav I:2, tolkas som sekundärt anlagd. Den har delvis skadat den inre stenpackningens kantkedja. Där bipackningen fanns var kantkedjan till grav I:1 störd.

I centrum av den inre stenpackningen fanns en större sten intill vilken ett keramikkrärl (urna 1) var placerat. Krärlens övre del förstördes redan vid schaktningen men nedre delen var vid undersökningstillfället fortfarande intakt. Keramiken var dock

i dålig kondition och gick inte att få upp i helt skick. Krärlen fanns inom ett 2,8 x 1,8 m stort brandlager. Lagret, som var cirka 0,01-0,12 m tjockt, innehöll kol, sot, brända ben samt gravgåvor. Brandlagrets ursprungliga tjocklek var svår att fastställa eftersom graven påträffades med grävmaskin. Det kunde dock konstateras att det var som mäktigast runt krärlen.

Under bipackningen fanns ytterligare ett brandlager inom ett 0,4 x 0,35 m stort område. Lagret var ca 0,06 m tjockt och bestod av kraftigt sotigt silt med inslag av kol och brända ben. I direkt anslutning till lagret fanns en koncentration med keramikkrävror (urna 2). Jorden som omgav brandlagret var svagt sotigt och innehöll enstaka fragment av brända ben.



*Figur 47. I vägslänten framkom ett kraftigt brandlager med brända ben och keramik. Foto Emma Karlsson, ÖLM*



### Inre stenpackning

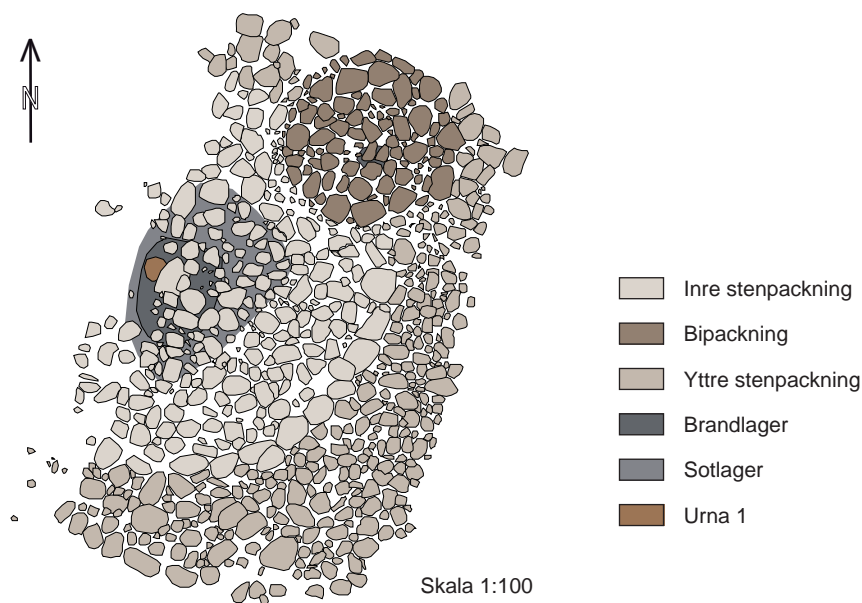
Anl nr	Grav I:1
Form	Rund
Diameter	5 m
Stenstorlek	0,25-0,35 m samt enstaka 0,10-0,20 m i diameter
Lager sten	2-3
Kantkedja	0,4-0,5 m långa och 0,25-0,35 m breda
Övrigt	I mitten var en större sten 0,4x0,5 m. Intill denna var en urna placerad.

### Bipackning

Anl nr	Grav I:2
Form	Rund
Diameter	2 m
Stenstorlek	0,3-0,4 m samt enstaka 0,15-0,22 m i diam
Lager sten	1
Kantkedja	0,4-0,5 m långa och 0,25-0,35 m breda
Övrigt	Stenarna var lagda i ett spiralmönster.

### Yttre stenpackning

Anl nr	-
Form	Rund
Diameter	7,5 m
Stenstorlek	0,1-0,5 m, majoriteten 0,15-0,30 m
Lager sten	2-3
Kantkedja	Fragmentariskt bevarad. 0,2-0,4 m i diam
Övrigt	Sammanfogar Grav I:1 och I:2 till en rund stenpackning



Figur 48. Stenpackningen bestod av tre delar. Under den inre stenpackningen och bipackningen framkom brandlager (se även bilaga 4).



## Fynd

I graven registrerades en stor mängd fynd, totalt 297 fyndposter. Majoriteten av fynden, 285 fyndposter, framkom i grav I:1. De var lätt eldpåverkade och låg i och kring gravurnan (urna 1) samt strax norr om den. I grav I:2 påträffades, förutom keramikskärvor och brända ben, endast en liten kniv.

Fyndmaterialet är mycket rikt, det innehåller bland annat spännbucklor, likarmat spänne, orientaliska mynt, förgyllda hängsmycken och en stor uppsättning pärlor. Flertalet av pärlorna är av karneol, bergskristall, glas - ett mindre antal är silverarbeten. Spännbucklorna dateras typologiskt till 800-talet. Ett krucifix av horn, i form av brända fragment, betecknas som ett unikt fynd. (För fyndspridning, se bilaga 4.)

*Figur 49. Brandlagren och fynden undersöktes mycket noggrant. Fynden markerades på planritning och brandlagret togs in till museet för vattensållning. Foto Marie Ohlsén och Lasse Norr, ÖLM.*







*Figur 50. Gravurnan och brandlagret innehöll en mängd föremål. Ovan ses en koncentration med fynd strax norr om gravurnan (urna 1). I koncentrationen påträffades bland annat förgyllda hängen och ett orientalistiskt mynt, omgjort till hänge. Foto Lasse Norr, ÖLM.*







Figur 51. I brandlagret i grav I:1 fanns flera dekorerade ben- och hornfragment. (Ovan) Fem av dem bedöms höra till ett krucifix. (Nedan tv) Krucifixet uppvisar stora likheter med Jellingestenen i Danmark som ristades omkring 975 e Kr. (Nedan th) Fragment med en utsträckt högerarm, före och efter konservering. Foto Lasse Norr; ÖLM.





*Figur 52. I graven fanns fyra spännbucklor varav två var av samma typ (fnr 66-67). Den tredje och fjärde spännbucklan var sämre bevarade (fnr 64-65). Foto Lasse Norr; ÖLM.*





Figur 53. Ett stort antal pärlor av glas, karneol och bergskristall fanns i graven. Ett par hängen samt tre pärlor i fina silverarbeten påträffades också (mitten fnr 5, 9 nedan fnr 8, 7 och 6). Foto Lasse Norr, ÖLM.





Figur 54. Fyra orientaliska mynt har gjorts om till hängsmycken (fnr 237, 236, 238, 239). Dessutom har fyra förgyllda silverbeslag, ca 30 x 10 mm stora, försetts med hängöglor (fnr 1-4). Bland föremålen i brandlagret fanns även en armband (fnr 70), ett likaromat spänne (fnr 63), en kniv (fnr 41) och en synål (fnr 56). Foto Lasse Norr, ÖLM.

## Analyser

Nedan följer en kortfattad presentation av de analyser som gjorts på gravmaterialet. Mer detaljerade rapporter medföljer som appendix och bilagor.

### Datering

Brända ben från brandlagret daterades med hjälp av <sup>14</sup>C-analys till perioden 810-1020 e Kr (Ua-24702, 2 sigma). Analysen utfördes av Ångströmlaboratoriet i Uppsala. De orientaliska mynten har bedömts av antikvarie Gert Rispling vid Kungliga Myntkabinetet. Det äldsta silvermyntet ärpräglat 626/27 e Kr och det yngsta 880/81 e Kr. De övriga mynten ärpräglat 739/40 e Kr, 778 e Kr samt 802/3 e Kr (bilaga 1). Fyndmaterialet, <sup>14</sup>C-analysen och mynten visar att graven med all sannolikhet är anlagd under 900-talet.

### Osteologisk analys

Den osteologiska analysen, utförd av osteolog Berit Sigvallius vid Riksantikvarieämbetet UV Mitt (appendix 2), visar att brandlagret i grav I:1 innehåller ben efter två individer: en vuxen och ett barn. Deras kön har ej kunnat bedömas osteologiskt. Åldern för den vuxna individen har bedömts vara i gruppen *Maturus*, d v s 35-64 år. Barnet hör till åldersgrupperna *Infans* I-II, d v s 0-14 år, dock inte nyfött. Förutom människa fanns även ben efter flera djur. De djur som har identifierats är hund, häst, nöt, gris, får eller get, en fågel och fisk. Allt material är bränt utom en tand av får eller get. Dessutom har obrända ben av ett flertal möss eller sorkar påträffats. Dessa ben har dock inte artbestämts eftersom de bedömts vara recenta.

Grav I:2 innehåller ytterst få identifierbara benfragment. I materialet finns dock ett antal skalltagsfragment av en ung människa. Även detta barns ålder har satts till åldersgrupperna *Infans* I-II, d v s 0-14 år. Det är dock inte fråga om ett nyfött barn. Den osteologiska analysen kunde ej klargöra huruvida benen i grav I:1 och grav I:2 kommer från samma barn.

Benmaterialet var genomgående mycket sotigt och ojämnt förbränt. Sigvallius påpekar i sin rapport att hon under sina 30 år inom yrket aldrig sett så dåligt och ojämnt förbrända ben från ett brandlager. Ett gravbål som, ur förbränningssynpunkt, ger ett så dåligt resultat måste antingen haft en speciell konstruktion eller ha varit uppbyggt av ved av sämre kvalitet. För att uppnå en god förbränning måste ett gravbål vara konstruerat så att det brinner tillräckligt länge, och med tillräckligt hög temperatur, för att samtliga

kroppar på bålet skall bli väl kremerade. Bålet byggs då lämpligen av ett långsamt brinnande lövträ som samtidigt ger hög temperatur, t ex björk eller ek. Används andra lövträd, t ex poppel eller barrträd, kan visserligen hög temperatur uppnås men ett sådant bål riskerar att brinna ner alltför fort.

För att fastställa vilken typ av ved som använts på gravbålet undersöktes träkolet bland benresterna. Vedartsanalysen utfördes av arkeolog Ulf Strucke, Riksantikvarieämbetet UV Mitt (bilaga 2). Analysen visar att björk använts, och då huvudsakligen grenar. Det innebär att gravbålet visserligen brunnit med hög temperatur, men att elden brunnit alltför snabbt för att åstadkomma en total kremering av kropparna. En annan förklaring till ett gravbål med kort brinntid skulle kunna vara att elden släckts med vatten, avsiktligt eller genom regn. Det bedöms dock som mindre troligt eftersom de brända benen då skulle haft en helt annan ytstruktur än vad som är fallet (appendix 2).

### Makroskopisk analys

Vid sällning av brandlagret och vid konservering av föremålen framkom organiskt material. Materialet har analyserats av geolog och arkeobotaniker Jens Heimdahl vid Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Han menar att två deponeringstillfällen kan urskiljas i materialet: gravgåvor som kremerats och gravgåvor som nedlagts i graven efter bränningen.

Till det brända materialet hör främst vegetabilier: ärtor, säd (korn och råg), enbär och hasselnötter. Även knippen med spånadslin har bränts. Materialet domineras av ärtor vilket Heimdahl menar är av särskilt intresse eftersom ärtor sällan förekommer i arkeobotaniskt material. Det beror bl a på att de är ömtåligare än sädeskorn och lättare förstörs vid brand. Ärtornas betydelse i historisk kosthållning är därmed svår att få grepp om, men sannolikt har den varit större än vad som återspeglas i det arkeologiska materialet. I detta sammanhang är ärtorna sannolikt välbevarade till följd av den bristfälliga kremeringen, det är därför möjligt att de är representerade i samma proportion som de en gång tillförts bålet.

I en av spännbucklorna återfanns obränt material i form av en grötblandning av jord, krossade örter och mossa, bl a vitmossa. Detta kan vara spår av ett grötomslag med medicinsk och/eller magisk funktion. Det är dock osäkert om denna gröt har placerats i bucklan innan eller efter ägaren avlidit (appendix 3).



### Keramisk analys

I brandlagret påträffades 1,7 kg keramik. För att fastställa antalet keramikkrärl och deras spridning gjordes en keramisk analys. Den har genomförts av arkeolog Ole Stilborg, Keramiska Forskningslaboratoriet vid Lunds universitet. Analysen visar att det inom grav I:1 finns skärivor efter minst fyra krärl och i grav I:2 efter ett krärl. I den förstnämnda delen av graven fanns resterna av en centralt placerad urna (urna 1) - vilken innehöll brända ben och föremål, bl a tre spännbucklor. Keramiken var i mycket dåligt skick, sannolikt beror det på att den brutits ner av fosforsyra. Fosforsyran har bildats av de dåligt förbrända människoben och av metallföremålen (Stilborg muntligen, 2007). Vid analysen kunde dock bitar från samtliga delar av kräret identifieras, från botten till mynning.

I brandlagret påträffades även rester efter en liten bägare (urna 3) samt mynningsskärivor från ytterligare minst två krärl. Centralt i grav I:2 påträffades en koncentration med keramikbitar (urna 2). Bitarna representerar hela botten samt skärivor från buk och mynning.

Anmärkningsvärt var att tre mynningsskärivor från brandlagret i grav I:1 hade samma form, dimensioner, formningsspår och mynningsdiameter som keramiken i grav I:2 (urna 2). Skillnaden dem emellan var att skärivorna i den förstnämnda graven var genomoxiderade.

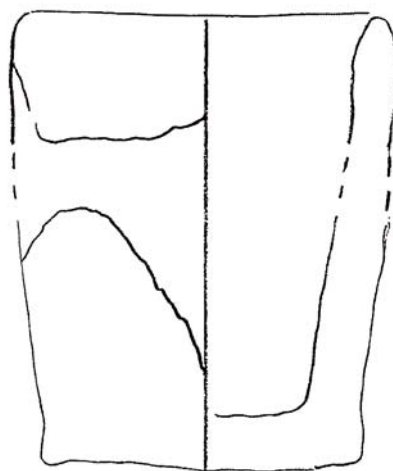


Figur 55. Del av en liten bägare, urna 3. Foto Lasse Norr, ÖLM.

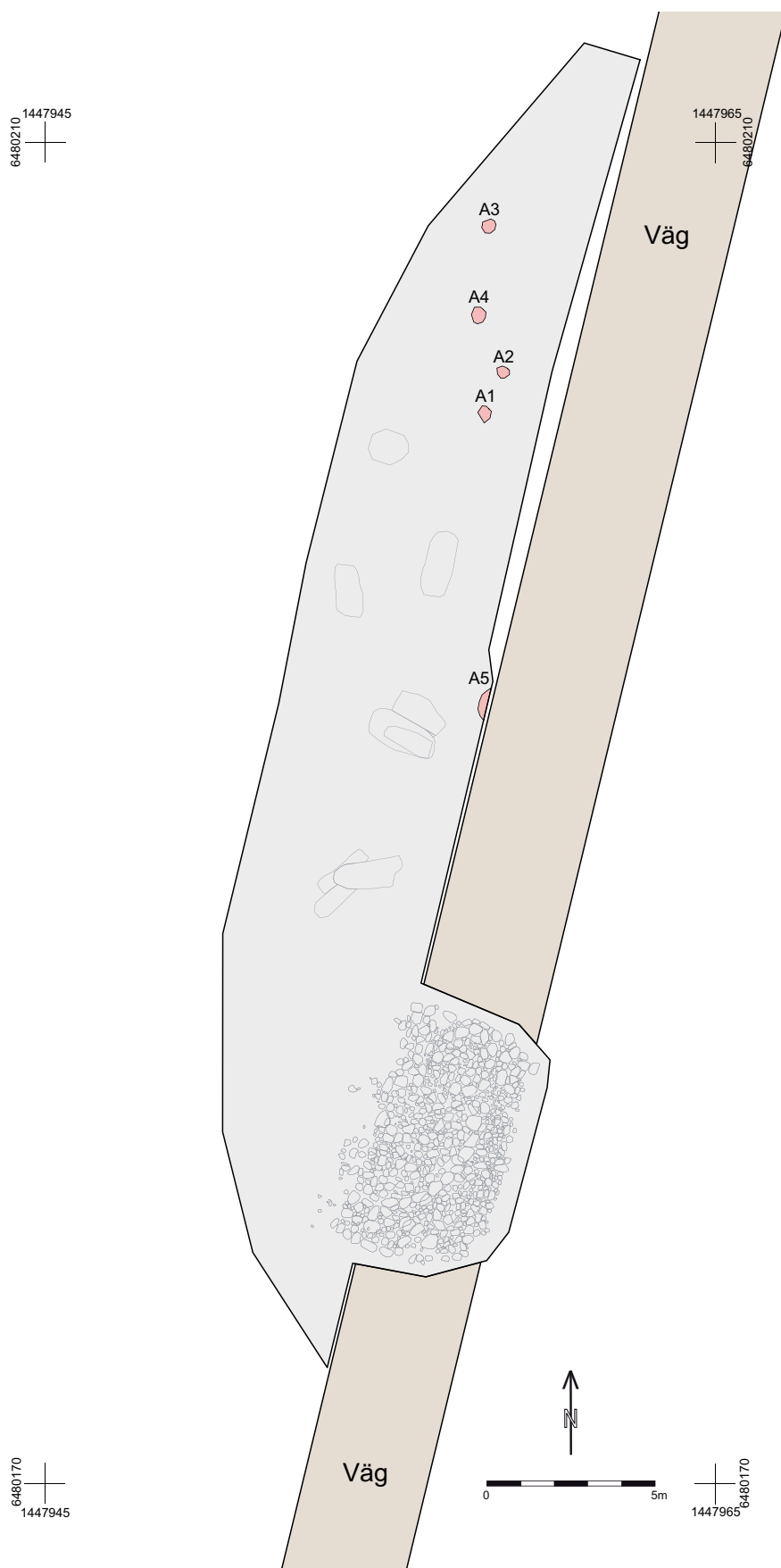
Mikroskopering av tunnslip på en skäriva från urna 2 och på två av de likartade mynningsskärivorna genomfördes. Resultatet visade att åtminstone den ena av skärivorna består av ett gods mycket snarlikt det i urna 2-provet. Detta förhållande kan förklaras med två tänkbara scenarier. I det första fallet är grav I:2 äldst och enstaka skärivor från urna 2 har tagits med på likbålet inför anläggandet av grav I:1. På likbålet har skärivorna bränts sekundärt och därmed blivit genomoxiderade.

I det andra scenariot har minst två krärl (eller delar av krärl), identiska med urna 2, placerats på likbålet inför anläggandet av grav I:1. Krärlen är så formlika att de bör ha tillverkats av samma krukmakare. Att de återfinns i två olika gravar är mycket sällsynt. Detta skulle tyda på att de två anläggningarna är i stort sett samtida. Det första scenariot är dock det mest sannolika utifrån analysresultaten för keramiken (Stilborg 2007, appendix 4).

Att grav I:2 skulle vara äldst motsägs dock av de arkeologiska observationerna som pekar på att konstruktionen är sekundär. Grav I:1 har därmed tolkats som äldst. Ur denna synpunkt är det andra scenariot mer sannolikt, det vill säga att krärlen har tillverkats av en och samma krukmakare.



Figur 56. Urna 3, rekonstruktionsförslag i skala 1:1. Ole Stilborg, KFL.



Figur 57. Planöversikt över undersökningsområdet med de lämningar som påträffades intill och under åkervägen. I undersökningsområdets norra del påträffades förhistoriska boplatslämningar. Skala 1: 200.

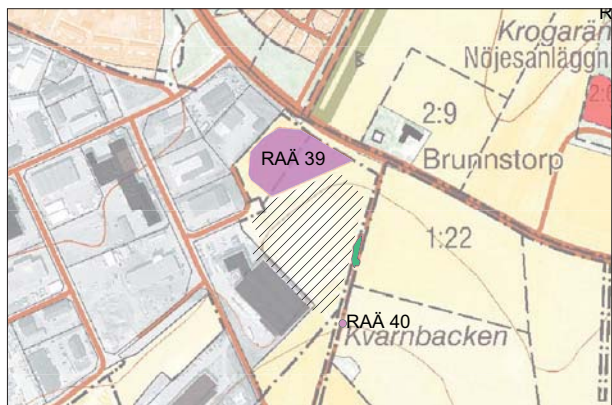


## Boplats

Inom undersökningsytans norra del framkom ett fåtal boplatslämningar. Fyra stolphål påträffades vid förundersökningen, tre av dem återfanns och undersöktes vid slutundersökningen. Samtliga stolphål var kraftiga till omfånget och relativt djupa (figur 59). Eventuellt kan de två djupaste stolphålen (A1, A4) utgöra ett bockpar till ett hus. De är stenskodda och ligger i nord-sydlig riktning med 2,5 m avstånd. Cirka 1 m öster om gravkomplex C framkom en mörkfärgning med sotig gråbrun sand och enstaka skörbrända stenar (A5). Anläggningen överlagrades delvis av grusvägen och kunde därför varken identifieras eller undersökas. Den del som blottades var ca 1 x 0,2 m. De undersökta boplatsanläggningarna har inte daterats med <sup>14</sup>C-analys men fyndmaterialet i fyllningen tyder på att de är förhistoriska.

I området gjordes dessutom flera fynd av kvarts och flinta. I fyllningen till grav 7 påträffades ett bearbetat flintämne. I området fanns även ett fragment av ett slipat bergartsföremål och en kvartskärna. Vid framrensning av den stensatta graven påträffades tre kvartsavslag, två kvartskärnor, en retuscherad skrapa i kvarts och ett retuscherat spånfragment i flinta - sannolikt del av en pilspets. Flintföremålen och kvarttavslaget bedöms vara från neolitikum, dvs yngre stenålder. Dateringen är dock osäker då materialet är förhållandevis litet (muntligen Molin 2006).

Sedan den aktuella undersökningen genomfördes har Östergötlands länsmuseum utfört flera arkeologiska undersökningar i närområdet. Vid schaktningsarbeten för en elkabel och en transformatorstation, ca 75 m söder om platsen, framkom boplatslämningar (RAÄ 40) i form av en härd, stolphål och mörkfärgningar. Härden har med hjälp av <sup>14</sup>C-analys daterats till 800-200 f Kr, dvs slutet av bronsåldern och början av förromersk järnålder (Karlsson 2007a).



Figur 58. Sedan undersökningen genomfördes har ytterligare boplatslämningar påträffats i närområdet, RAÄ 39 och 40.

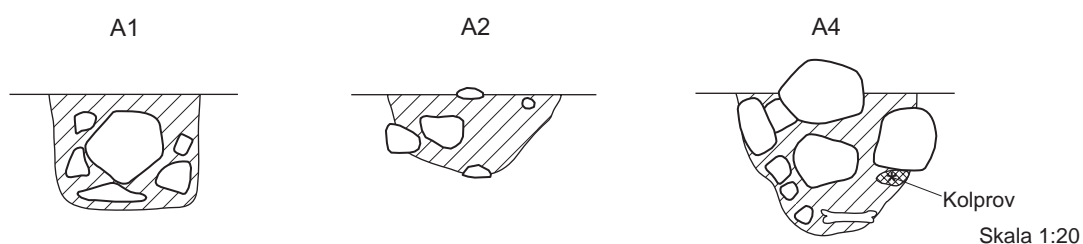
Cirka 120 m nordväst om undersökningsområdet har boplatslämningar (RAÄ 39) påträffats vid undersökningar år 2004 och 2005. Kol i två gropar har daterats till 3630-3350 f Kr respektive 3640-3370 f Kr, dvs tidig bondestenålder samt en härd till 240-420 e Kr vilket innebär äldre järnålder (Karlsson 2005a, 2007b).

Ovanstående boplatslämningar utgör sannolikt delar av ett större boplatskomplex. En stor del av boplatsen har troligen förstörts i samband med schaktningsarbetet år 2004.



Figur 59. Bearbetat flintämne, kvartsavslag och ett retuscherat spånfragment i flinta (fnr 8, 25 och 21). Foto Lasse Norr, ÖLM.

Anl nr	Anläggningstyp	Storlek (m)	Djup (m)	Fyllning	Tillvaratagna fynd
A1	Stolphål	0,60x0,43	0,30	Gråbrun sandig silt, något skörbrända skoningssten. Enstaka kolstänk och ett obränt djurben (ej tillvarataget).	-
A2	Stolphål	0,40x0,33	0,22	Gråbrun sandig silt, enstaka rundade och skärviga stenar.	Kolprov (Fnr 29)
A3	Stolphål	0,40x0,40	-	Ej undersökt. Framkom vid förundersökningen, återfanns ej vid slutundersökningen	-
A4	Stolphål	0,48x0,42	0,38	Gråbrun sandig silt med inslag av sot och kolstänk. Enstaka brända och obrända ben. Stenskonig av 0,08-0,2 m stora stenar (vanligen ca 0,1 m). I botten av anläggningen låg ett skenben av gris.	Obrända ben (Fnr 17) Brända ben (Fnr 18) Kolprov (Fnr 19)
A5	Okänd	1,00x0,20	-	Sotig gråbrun sand, enstaka skörbrända stenar. Ej undersökt. Kvarligger.	-



Figur 60. De påträffade boplatsslämningarna, det gynnsamma topografiska läget och det intilliggande gravfältet (i trädningen t h i bild) tyder på att det legat ett större boplatsskomplex på höjden. Foto Emma Karlsson, ÖLM.



## Förmedling

Undersökningen blev mycket uppmärksammas av lokala medier. Flera artiklar publicerades i Östgöta Correspondenten och i Motala/Vadstena tidning. TV-inslag om undersökningen sändes av SVT Östnytt, och TV4 Nyheterna Öst. År 2006 producerade tv-kanalen Kanal Lokal ett program om dödstraffet. En mycket stor del av programtiden tillägnades undersökningen på Kvarnbacken. En arkeolog från länsmuseumet intervjuades och stillbilder från undersökningen visades. Programmet ingick i kanalens serie "Länet i tiden" och visades till och från under närmare ett års tid.

I samband med Arkeologidagen 2005 visades undersökningen för allmänheten. Ett par skolklasser från Vadstena fick även möjlighet att besöka utgrävningen. Efter avslutat fältarbete har preliminära resultat publicerats i tidskrifterna *Populär Arkeologi* (Karlsson 2006) och *Myntstudier* (Karlsson 2005b). Sedan undersökningarna avslutats har ett tiotal föreläsningar hållits. Under hösten 2008 - våren 2009 kommer resultaten att presenteras i utställningen *Döden som straff - begravd på galgbacken* på Östergötlands länsmuseum.



Figur 61. På uppdrag av ABS Pump producerades en mindre utställning om utgrävningarna. Utställningen finns i företagets industrilokaler. Under Arkeologidagen 2005 visades undersökningen för en intresserad allmänhet. Foto Emma Karlsson och Lasse Norr, ÖLM.

## Sammanfattning och utvärdering

Arkeologiska lämningar fanns inom hela det 240 m<sup>2</sup> stora undersökningsområdet. Lämningarna bestod av en avrättnings- och begravningsplats, en boplats samt en förhistorisk stensatt grav. Undersökningen på Kvarnbacken är en av de mest omfattande som hittills utförts av en avrättnings- och begravningsplats i Sverige. Avrättningsplatser och begravningsplatser för avrättade är dåligt uppmärksammade inom den arkeologiska litteraturen. Det beror till stor del på att tidigare undersökningar varit få och småskaliga.

Inför undersökningen av den medeltida gravplatsen ställdes två tolkningsperspektiv upp - platsen och individen - till vilka det knöts ett antal frågeställningar vars övergripande syfte var att fastställa forn-lämningens karaktär, ålder och utbredning. Därutöver formulerades fem frågeställningar till den förhistorisk stensatta graven som rörde datering, konstruktion, antal gravlagda individer, deras kön och ålder. Nedan följer kortfattade sammanställning av undersökningsresultaten.

Centralt i området återfanns skelettgravar inom fyra gravkomplex (A-D). Det totala exploateringsområdet var till största del djupschaktat innan arkeologiska undersökningar kom till stånd. Därför är det omöjligt att avgöra begravningsplatsens ursprungliga omfattning såväl i norr, söder som väster. I öster, på andra sidan och under åkervägen, kan ytterligare gravar finnas. Gravarna har daterats till perioden 1405-1665.

Undersökningen av skelettmaterialet visar att minst 25 individer gravlagts i området. Av dessa påträffades 14 *in situ* och 11 som återdeponerat skelettmaterial i gravarnas fyllning. Samtliga gravar utgjordes av obrända skelettgravar. Spår efter brända människokroppar påträffades inte. Inte heller fanns några tecken på att kropparna gravlagts i kistor. Nedgrävningarna var ovalt rektangulära och var 0,55-1,15 meter djupa. Två av groparna hade fyllts igen med stora mängder sten. De döda hade begravts på rygg och med orientering i olika väderstreck.

Skeletten har tillhört 24 män och en kvinna vilka dött i relativt unga år. Åldersfördelningen visar en individ i övre tonåren 18-20 år, sex individer mellan 20-30 år, fyra mellan 30-40 år, fyra över 40 år och tio individer som endast kunnat bedömas som vuxna. Tre skelett uppvisar spår efter fysiska skador. Spår efter läkta svärdshugg på kraniet har observerats hos två av män. En av dessa män hade dessutom flera läkta frakturer. På det tredje skelettet fanns spår efter en läkt spricka i skallbenet och en fraktur på ett överarmsben. Merparten av individerna hade god tandhälsa, endast två individer uppvisade kariesangrepp. Hälften av skeletten uppvisar spår efter hugg på halskotorna vilket tyder på att de blivit halshuggna. Övriga indivi-

der har sannolikt avrättats genom hängning. Två skelett uppvisar tecken på att kropparna lagts på ”stegel och hjul” efter avrättningen.

Intill de avrättades gravar framkom ett kraftigt stolphål. I botten av nedgrävningen fanns resterna efter en stolpe som har daterats till perioden 1430-1590. Stolpen har sannolikt del av en galge alternativt hört till konstruktionen ”stegel och hjul”.

I undersökningsområdets södra del påträffades en förhistorisk stensatt grav. Graven bestod av tre stenpackningar; en yttre stenpackning, en bipackning samt en inre stenpackning. Den yttre och den inre stenpackningen hade varsin kantkedja, varav den som hörde till den yttre var mycket fragmentarisk bevarad. Bipackningen har tolkats vara sekundär. Under den inre stenpackningen och bipackningen fanns brandlager.

Brandlagret under den inre stenpackningen innehöll ben efter en vuxen individ och ett barn. Även i bipackningens brandlager återfanns ben efter ett barn. Åldern för den vuxna individen har bedömts vara i gruppen Maturus, det vill säga 35-64 år. Båda barnen hör till åldersgrupperna Infans I-II, det vill säga 0-14 år, dock inte nyfödda. Det har inte varit möjligt att osteologiskt fastställa huruvida benen, under de två stenpackningarna, härrör från ett och samma barn. Men sannolikt är det så. Individernas kön har inte kunnat bedömas osteologiskt men fyndmaterial såsom spännbucklor, likarmat spänne och pärlor kan tala för att det rör sig om en kvinna och en flicka. Graven är med all sannolikhet anlagd under 900-talet. Till grund för dateringen ligger fyndmaterialet, mynt och <sup>14</sup>C-analys.

Fyndmaterialet är mycket rikt, det innehåller bland annat spännbucklor, likarmat spänne, orientaliska mynt, förgyllda hängsmycken och en stor uppsättning pärlor. Flertalet av pärlorna är av karneol, bergskristall, glas och ett mindre antal är silverarbeten. Unikt är de brända fragment av ett krucifix i horn. Förutom föremål finns flera djur bland gravgåvorna. De djur som har identifierats är hund, häst, nöt, gris, får/get, fågel och fisk. Allt material är bränt utom en tand av får/get.

Fullåkersbygden söder om Vadstena är ett av Östergötlands tre förhistoriska centralområden. De registrerade fornlämningarna utgörs framförallt av gravfält, gravar och ytfynd i åkermark. Den höga uppodlingsgraden har lett till att många fornlämningar förstörts. Flera praktfynd från gravar har exempelvis tillvaratagits i samband med jordbruksarbete. Bortsett från vägprojekt E 4 kring Väderstad har få större exploateringar – vilka lett till arkeologiska undersökningar – förekommit i området. Kunskapen om bygdens förhistoria är därför relativt dålig.



Förståelsen av lämningarna på Kvarnbacken har i hög grad påverkats av de omfattande markingrepp som föregick den aktuella undersökningen. Då skelettdelarna väl upptäcktes hade redan 98,7 % av exploateringsytan djupschaktats. Resultaten från den aktuella undersökningen och från de undersökningar som senare genomförts i närområdet ger tydliga indikationer på att omfattande arkeologiska lämningar kan ha funnits inom den sönderschaktade markytan. De lämningar som störts av ingreppet är för det första den medeltida avrättnings- och begravningsplatsen. Flera sönderschaktade gravar samt skelettdelar i jordmassorna visar på detta. Därutöver kan vi bara spekulera kring vilka andra typer av aktivitetsspår som förstörts; exempelvis rännor, galgstolpar, gränsmarkeringar etc (se Karlsson 2008).

Detsamma gäller de samtida lämningar som kan ha funnits runt den vikingatida graven. Det är allmänt känt att yngre järnålderns gravar i stort sett alltid återfinns i ett gravfältssammanhang. Under järnåldern begravdes man i närheten av släkten, gården och byn där man levde och gravfälten brukar i regel ligga väl exponerade i landskapet, företrädesvis på höjder. Den vikingatida graven på Kvarnbacken utgör där sannolikt inget undantag. Således får man räkna med att det kan finnas – eller att det tidigare har funnits – flera samtida och kanske även äldre järnåldersgravar i området. Om det är ett medvetet val att man omkring femhundra år senare väljer att förlägga stadens avrättningsplats på den hedniska gravplatsen kan inte uteslutas.

De förhistoriska stolphålen i undersökningsytans norra del indikerar att det i närområdet kan ha funnits ytterligare boplatslämningar som störts av det omfattande markingreppet. Förekomsten av stolphål, härदार och gropar påträffade vid senare undersökningar i närområdet – i nordväst (RAÄ 39) och i söder (RAÄ 40) – stärker att det i området funnits ett eller flera

boplatskomplex (Karlsson 2005a, 2007a, 2007b). De påträffade lämningarna, det topografiska läget och närheten till kända gravar och gravfält (RAÄ 12, 13, 11) tyder på att höjdryggen under stor del av förhistorien varit bebyggd.

Det står klart att vi aldrig kommer att få veta de aktuella lämningarnas ursprungliga utbredning och omfattning. Det kan inte heller uteslutas att här även funnits andra typer av lämningar inom exploateringsområdet.



Figur 62. Undersökningen väckte stort intresse hos de anställda vid ABS Pump. Lämningarnas komplexitet ledde till många diskussioner angående undersökningsmetod. Foto Emma Karlsson, Rickard Lindberg och Lasse Norr, ÖLM.





Figur 63. Gravkomplex C. Fem kranier kunde tidigt urskiljas men senare visade det sig att två av dem var återdeponerade. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Undersökningen har tydligt visat att gravar inom en avrättningsplats är komplexa fornlämningar som kräver särskilda undersökningsmetoder. Gravarna undersöktes med samma dokumentationsmetod som vanligtvis används vid kyrkogårdsundersökningar, det vill säga att nedgrävning, fyllning och skelett dokumenterades som ett stratigrafiskt händelseförlopp. Enligt detta synsätt inleds händelseförloppet med att en grop grävs, en eller flera kroppar läggs ner och att gropen slutligen återfylls. Detta sker inom ett mycket kort tidsspann och ses som en enda händelse. Vid kyrkogårdsundersökningar numreras därför såväl nedgrävning som skelett med samma löpnummer (grav 1, 2, 3...).

Det har dock visat sig att denna metod inte är optimal för avrättades gravar med tanke på att gravstratigrafin till stora delar skiljer sig från gravar inom kyrkogårdar. Vid undersökningen påträffades exempelvis en större grop vilken innehöll tre individer. I ytan uppfattades endast en nedgrävningskant men när det stod klart att ett av skeletten skadats vid en senare gravläggning, kunde det konstateras att gropen innehöll flera nedgrävningsfaser. Inom området fanns

flera liknande exempel på hur samma ytor används flera gånger. Det tycks som om man medvetet sökt upp ytor med äldre gravar när man skulle begrava på nytt. Med andra ord har samma gravyta använts om och om igen så att de i dag framstår som riktiga gravkomplex med många individer.

Den traditionella kyrkogårdsmetoden har sannolikt inte påverkat tolkningarna i stort men den har ändå inte varit tillräcklig för att på ett tydligt sätt kunna återge händelserna på platsen. Istället borde en strikt kontextuell undersökningsmetod – där lager, nedgrävning, fyllning, eventuell kista och skelett beskrivs var för sig – användas vid undersökningar av avrättades gravar. Med hjälp av en denna metod kan sannolikt de olika händelserna inom begravningsplatserna lättare redas ut.

Fältarbetet visade sig också vara något mer tidkrävande än en kyrkogårdsundersökning. Till skillnad mot skelett på en kyrkogård låg skeletten på Kvarnbacken inte orienterade i någon särskild riktning. Därtill låg det stora mängder återdeponerade ben i gravarnas fyllning. Denna kombination gjorde att undersökningen var tvungen att göras med extra stor



försiktighet. Ett exempel på detta var gravkomplex C där det först framstod som om fem individer gravlagts då fem kranier påträffades (figur 63). Senare kunde det dock konstateras att två av kranierna var återdeponerade.

Ben i gravarnas fyllning låg oordnat och att frilägga benen tog mycket tid. Det sågs som viktigt att få upp materialet i så bra skick som möjligt. Tack vare den noggranna hanteringen i fält har till exempel individernas kroppslängder kunnat fastställas. En stor fördel för undersökningen var att en osteolog medverkade i fältarbetet. Bland annat kunde fragmentariskt bevarade och sköra skelettdelar bedömas i fält.

## Kommande arbeten

Under hösten 2008 publiceras boken *Döden som straff - glömda gravar på galgbacken*, en fördjupad och tvärvetenskaplig bearbetning av materialet. Boken har en populärvetenskaplig inriktning för att göra den tillgänglig för en bred publik.

Arkeologiskt sett kan undersökningen bland annat belysa en rad rumsliga frågeställningar, t ex kopplingen mellan gravfält och avrättningsplatser samt frågor om gravskick och folketro. Osteologiskt har framförallt olika aspekter kring avrättningsmetoder undersökts. För att teckna en tydligare bakgrundsbild av, och omständigheterna kring, avrättningarna har historiska källor studerats.

Den vikingatida graven detaljstuderas dock inte inom ramen för publikationen. Graven har väckt en mängd frågor, bland annat om tidigt kristnande i Östergötland. Avsikten är att behandla dessa frågor inom ett fristående forskningsprojekt finansierat av fondmedel.

## Referenser

- Fendin T (red.). 2008. *Döden som straff - glömda gravar på galgbacken*. Östergötlands länsmuseum Fakta 7.
- Fritz B. 2000a. Det medeltida Vadstena. I: *600 år i Vadstena. Vadstena stads historia från äldsta tider till år 2000*. Red. Göran Söderström.
- Fritz B. 2000b. Klostret byggs och staden växer fram. I: *600 år i Vadstena. Vadstena stads historia från äldsta tider till år 2000*. Red. Göran Söderström.
- Fritz B. 2000c. Klostret under och efter reformationen. I: *600 år i Vadstena. Vadstena stads historia från äldsta tider till år 2000*. Red. Göran Söderström.
- Gruber G. In print. The disputed responsibility for the cultural heritage – the Kvarnbacken case. *Current Swedish Archaeology*.
- Hasselmo M. 1982. *Vadstena*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Medeltidsstaden 36. Stockholm.
- Karlsson E. 2004. *Arkeologisk undersökning av område med påträffade skelett vid Kvarnbacken, Vadstena stad och kommun, Östergötland*. Lst dnr 431-7441-04. ÖLM dnr 326/04. Arkivhandling Östergötlands länsmuseum.
- Karlsson E. 2005a. *Cisternen 3. Boplatsslämningar på Kvarnbacken industriområde*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2005:52.
- Karlsson E. 2005b. Fem mynt och ett krucifix – vikingatida brandgrav innehöll sensationella fynd. I: *Myntstudier. Mynttidsskiften på Internet. Nr 2005:4 –december*. www.numismatiskaforshningsgruppen.su.se
- Karlsson E. 2006. Unikt krucifix påträffades vid avrättningsplats. I: *Populär Arkeologi. Årgång 24, Nr 2, 2006*.
- Karlsson E. 2007a. *Cisternen 6. Fyra stolphål och en härd. Elkabel och transformatorstation*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2007:20.
- Karlsson E. 2007b. *Neolitiska spår på Kvarnbacken*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2007:21.
- Karlsson E. 2008. Glömda gravar på galgbacken. I: *Döden som straff*. Red. Titti Fendin.
- Lindhahl A. 1949a. *Rapport om undersökning av forn lämning i Krogarängen (Folkets park), Vadstena, Ög. 7/6 1949*. Arkivhandling Östergötlands länsmuseum.
- Lindhahl A. 1949b. *Rapport om undersökning av forn lämning i Krogarängen (Folkets park), Vadstena, Ög. 11/10 1949*. Arkivhandling Östergötlands länsmuseum.
- Lundberg A. I manus. Östergötlands länsmuseum.
- Löfgren A. 1985. *Arkeologisk undersökning, medeltida gravar. Kv Slottsvången, Helsingborg, Skåne*. Riksantikvarieämbetet. ATA. Arkivrapport 3438/85.
- Löfgren A. 1993. *Arkeologisk förundersökning. Kv Slottsvången, Helsingborg, Skåne*. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar.
- Motala-Vadstena Tidning 6/5 2004. Skelettdelar påträffade.
- Stibeus M. 2000. Vadstena före staden. I: *600 år i Vadstena. Vadstena stads historia från äldsta tider till år 2000*. Red. Göran Söderström.
- Sundelin G. 1989. *Bila, bål och begravning*. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1989:4.
- Svensson K & Syse B. 1980. Kvarteret Prelaten. I: *Mjölby kommuns hembygdsråd årsbok 1980*. Mjölby.



Stilborg O. 2007. *Gravurnor från Kvarnbacken*. KFL Rapport 07/05/20. Keramiska Forskningslaboratoriet. Kvartärgeologiska avdelningen. Lund Universitet.

Vretemark M. 1983. Tre medeltida förbrytare. I: *Mjölby kommuns hembygdsråd årsbok 1983*. Mjölby.

ÖC. Östgöta Correspondenten. 21/8 1970. Staden köper mark.

#### Muntligen

Caroline Arcini. 2007. Riksantikvarieämbetet, UV Syd, Lund.

Fredrik Molin. 2006. Riksantikvarieämbetet, UV Öst, Linköping.

Ole Stilborg. 2007. Keramiska Forskningslaboratoriet, Lunds universitet.

#### Otryckta källor

Östergötlands läns museums topografiska arkiv  
SOFI. Institutionen för språk och folkminnen. Ort-namnsregistret.

#### Lantmäteriakter

LMS D121-1:3. Mätning. Vadstena stad 1705.

LMS D91-6:3. Geometrisk ägoavmätning. S:t Pers socken 1723.

RAK J112-44-5. Häradsekonomiska kartan. Kartblad Orlanda 1868-77.

LMA 05-VAD-5. Konzeptkarta. Vadstena 1723.

## Tekniska uppgifter

Fastighet	Cisternen 6
Stad	Vadstena kommun
Kommun	Vadstena kommun
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 35, 36, 37, 38
Ekonomiskt kartans blad	084 69 (8E 6j Vadstena)
Koordinater	X6480190, Y1447950
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
Länsstyrelsens dnr	431-7441-04
ÖLM dnr	förundersökning 326/04 slutundersökning 553/04
ÖLM projektnummer	förundersökning 530059 slutundersökning 530155
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Länsstyrelsen Östergötland
Projektledare	Emma Karlsson
Personal	Petter Nyberg, Rickard Lindberg, Ann-Charlott Feldt, Lasse Norr, Marie Ohlsén
Fältarbetstid	besiktning 2004-05-05 förundersökning 2004-06-28--07-01 slutundersökning 2005-08-08--10-04
Totalt undersöktes	240 m <sup>2</sup>
Fynd	ÖLMC4325-4326
Foto	S/V (2007S24-38), dia, digitalt
Analys	Osteologi, <sup>14</sup> C, vedart, makrofossil, keramik, dendro
Grafik	Emma Karlsson, Lasse Norr
Renritning	Lasse Norr
Textbearbetning/granskning	Titti Fendin
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2008:105 © Östergötlands länsmuseum







Under sensommaren 2005 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk undersökning inom RAÄ 35-38, Vadstena stad och kommun, Östergötland. Arbetet föranleddes av att skelettdelar efter människa påträffats vid en byggarbetsplats våren 2004. Uppdragsgivare var Länsstyrelsen Östergötland. Undersökningen omfattade lämningarna efter en medeltida avrättnings- och begravningsplats. I området påträffades även en förhistorisk stensatt grav samt boplatslämningar i form av enstaka stolphål.

Undersökningen är en av de mest omfattande som hittills gjorts av en avrättnings- och begravningsplats i Sverige. På platsen har minst 25 individer – 24 män och en kvinna – gravlagts under perioden 1400-1650. Den förhistoriska graven innehöll brandlager med rester efter två kremerade individer, en vuxen och ett barn. Brandlagret innehöll även ett stort antal föremål som keramikkrärl, spännbucklor, likarmat spänne, pärlor och mynt. Ett krucifix i horn betecknas som ett unikt fynd. Graven dateras till 900-talet.